

САНГИЙН ЯАМ

**ҮНЭТ ЦААСНЫ ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД
НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ХЭРЭГЦЭЭ,
ШААРДЛАГЫГ УРЬДЧИЛАН ТАНДАН
СУДЛАХ ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАН**

Улаанбаатар хот
2021 он

ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

Монгол Улсад хөрөнгийн зах зээл нь 1990-ээд оны эхэн үед нийгмийн тогтолцоонд эрс шилжилт гарч, хувийн өмч гэх ойлголт дөнгөж бий болсон үе буюу тухайн үеийн өмч хувьчлалтай холбогдон үүссэн. Үнэт цаасны тухай анхны хууль 1994 онд батлагдаж, улмаар зах зээлийг зохицуулж, хяналт тавих төрийн байгууллага болох Үнэт цаасны хороо байгуулагдаж, хөрөнгийн зах зээлд оролцогч мэргэжлийн байгууллагууд үүсэх үндэс суурийг тавьсан. Хуулийн анхны зорилго нь иргэдэд өмчийн хуваарилалт хийж, цаашид дахин хуваарилалтыг оновчтой хийх тогтолцоог бий болгоход чиглэж байсан.

Үүнээс хойш Монгол улсын нийгэм, эдийн засаг аажим өссөөр компаниуд хувьцаагаа олон нийтэд санал болгох үйл ажиллагаа амжилттай хийгдэж, зах зээлд шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнүүд үүсэж эхэлсэнтэй холбоотойгоор Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд 2002 онд, үүний дараа дэлхийн санхүүгийн хямралтай холбоотойгоор Үнэт цаасны хороодын олон улсын байгууллага (IOSCO) -аас гаргасан зарчим, зөвлөмжид тулгуурлан 2013 онд тус тус шинэчилсэн найруулга батлагдан мөрдөгдөж байна.

Одоо мөрдөгдөж буй Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль болон түүнээс өмнө мөрдөгдөж байсан хуулиудын зохицуулалт нь зах зээлийн түүхэн хөгжилтэй холбоотойгоор биржийн зах зээл, тэр дундаа компанийн хувьцааны зах зээлийг голчлон зохицуулж байгааг Европын Сэргээн Босголт Хөгжлийн Банкнаас 2018 онд хийсэн “Хөрөнгийн зах зээлийн хууль эрх зүйн орчны үнэлгээ” төслийн үр дүнгийн тайланд тусгасан байна.

Хууль эрх зүйн орчны чиг хандлага биржийн зах зээлийн зохицуулалт руу илүү төвлөрснөөр зах зээл дээр хөгжих ёстой байсан бусад чухал санхүүгийн хэрэгсэл, тухайлбал компанийн бонд, үүсмэл санхүүгийн хэрэгсэл, урт хугацаат хөрөнгө оруулалтын сангуудын хөгжил, зохицуулалтууд орхигдсон. Иймд цаашид хөрөнгийн зах зээлийн дээр дурдсан асуудлуудыг сайжруулах, мэргэжлийн оролцогч байгууллагуудын үйл ажиллагааг олон улсын стандартад нийцүүлэх хууль, эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулах зайлшгүй шаардлага үүсээд байна.

Хөрөнгийн зах зээлийн хөгжил сүүлийн жилүүдэд буюу 2015 оноос эхлэн идэвхжиж байгаа бөгөөд үүнийг дагаад зөв зохистой хууль, эрх зүйн орчин болон төрийн бодлого, зохицуулалтыг цаг алдалгүй авч хэрэгжүүлж байхыг зах зээлийн хөгжил шаардаж байна. Одоогийн мөрдөгдөж буй Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль батлагдсанаас хойш нийтдээ 7 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон байна. Гэвч хөрөнгийн зах зээлийн практикт олон улсын болоод дотоодын хүчин зүйлтэй холбоотойгоор шинээр бий болж буй нөхцөл байдал, зохицуулалтгүй орхигдсон зарим асуудлууд нь хууль тогтоомжид тодорхой өөрчлөлт, шинэчлэлтийг хийх шаардлагыг мөн нөхцөлдүүлж байна.

Тухайлбал, санхүүгийн салбарт технологийн дэвшил хурдсаж, санхүүгийн үйлчилгээг хэрэглэгчдэд хүргэх үйл явц, шат дамжлага, цаг хугацаа болон зардал багасаж хялбар болж байна. Үүнтэй холбоотойгоор хувийн хэвшлийн зүгээс технологид суурилсан санхүүгийн финтек бүтээгдэхүүн үйлчилгээг хэрэглэгчдэд санал болгох үйл явц ихэсч, зохицуулагч байгууллагаас зохих тусгай зөвшөөрлийг авах хүсэлтийг ихээр ирүүлж байна. Гэсэн хэдий ч зохицуулагч байгууллагад энэ талаарх эрх олгосон хууль, эрх зүйн орчин хараахан бүрдээгүй тул хөрөнгийн зах зээл дээрх финтект суурилсан шинэлэг бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нэвтрэх асуудал хүндрэлтэй байна. Цаашид бодлого боловсруулагч, зохицуулагч байгууллагууд нь зах зээлд шинээр гарч ирж буй технологид суурилсан шинэлэг бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг дэмжсэн төрийн бодлого, зохицуулалтын орчныг бий болгох нь зүйтэй байна.

Дээр дурдсан үндэслэлүүдээс гадна Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн зорилт 4.3-д “Олон улсын санхүүгийн зах зээлтэй холбогдсон олон тулгуурт хүртээмжтэй санхүүгийн системийг хөгжүүлнэ” гэж заасан. Энэхүү зорилтыг хөгжүүлэх I дүгээр шатанд (2021-2030 он) “Хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ өсөж, биржийн бус болон үүсмэл санхүүгийн зах зээл дээр хийгдэж байгаа арилжааны дүн өссөн байна”, II дугаар шатанд (2031-2040 он) “Томоохон хөрөнгийн зах зээл дээр дотоодын бүтээгдэхүүнийг чөлөөтэй арилжаалдаг болсон байна”, III дугаар шатанд (2041-2050 он) “Олон улсад өрсөлдөхүйц хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлж, зах зээлийн үнэлгээг нэмэгдүүлсэн байна” гэсэн үр дүнд хүрэхээр төлөвлөгдсөн байна.

Мөн Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 43-д “Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд, нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай” хуулийн төслийг боловсруулж, 2021 онд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхээр тусгасан.

Түүнчлэн, Засгийн газрын 2017 оны 299 дүгээр тогтоолоор баталсан “Санхүүгийн салбарыг 2025 он хүртэл хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр”-ийн хүрээнд авч хэрэгжүүлэх бодлогын зорилт, арга хэмжээний зорилго 2.1-д “Хөрөнгийн зах зээлийн бодлого, зохицуулалтын орчныг шинэчилж, зохицуулагч байгууллагын зохицуулалт, хяналтын чадавхыг сайжруулж, чиг үүргийн давхардлыг арилгана” гэж, мөн 2.1.1-д “Үнэт цаасны зах зээлийн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох чиглэлээр холбогдох хууль тогтоомжийг сайжруулах, шинэ эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох” арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр тус тус заасан нь уг хуулийн төслийг боловсруулах хууль зүйн үндэслэлийг бүрдүүлж байна.

Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль нь Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлалын² /цаашид Аргачлал гэх/ 1.3-т заасан хүрээнд хамаарахгүй тул урьдчилан тандан судлах ажиллагааг Аргачлалын 2.1-т заасан үе шатны дагуу хийж гүйцэтгэлээ.

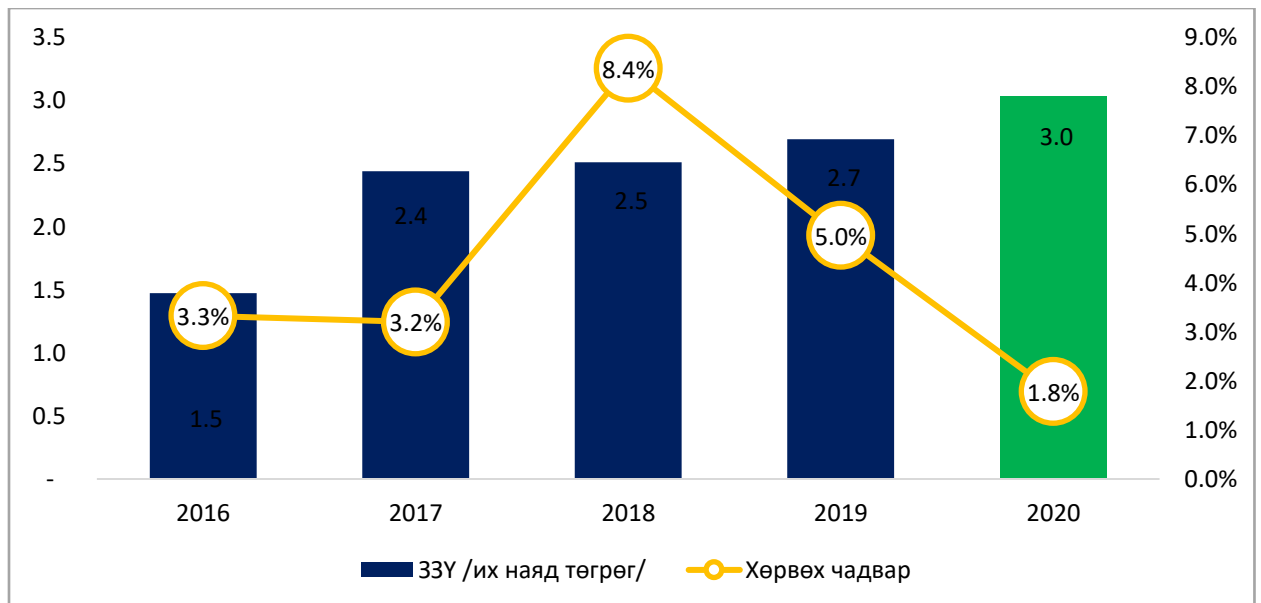
НЭГ. АСУУДАЛД ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙСЭН БАЙДАЛ

Монгол Улсад 1990 онд анх шинээр үүссэн хөрөнгийн зах зээлийн хөгжил сүүлийн жилүүдэд огцом хурдацтай явагдаж буй бөгөөд үүнийг дагаад зөв зохистой хууль, эрх зүйн орчин болон төрийн бодлого, зохицуулалтыг цаг алдалгүй авч хэрэгжүүлж байхыг шаардаж байна. Үнэт цаасны зах зээлийн тухай анхны хууль 1994 онд батлагдаж, 2002 оноос удаах шинэчилсэн найруулгыг мөрдөж байсан бол одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хуулийг 2013 онд шинэчлэн баталж байсан ба баталснаас нь хойш нийтдээ 7 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Гэвч хөрөнгийн зах зээлийн практикт олон улсын болоод дотоод орчны хурдацтай өөрчлөлттэй холбоотойгоор зах зээл дээр шинээр хөгжиж буй бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг нэвтрүүлэхэд зохицуулалтын орчин тодорхойгүй байгаа нь хууль тогтоомжид тодорхой өөрчлөлт, шинэчлэлт хийх зайлшгүй шаардлагыг нөхцөлдүүлж байна.

Сүүлийн жилүүдэд дотоодын хөрөнгө оруулагчид, үнэт цаас гаргагчдын санхүүгийн боловсрол дээшилж тэр дундаа хөрөнгийн зах зээлийн талаарх мэдлэг, мэдээлэл нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор хөрөнгө оруулалт сайжирч, хөрөнгийн зах зээлийн идэвх сэргэж байна.

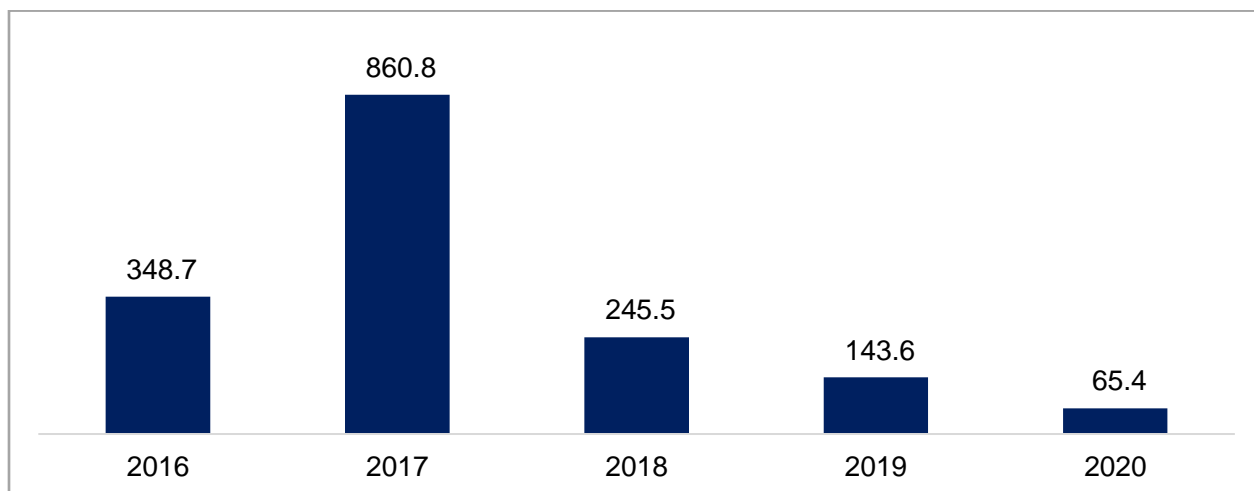
Тухайлбал 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар үнэт цаасны зах зээлийн үнэлгээ 3 их наяд төгрөг буюу ДНБ-ны 8.1 хувьтай тэнцэж байна. Хувьцааны хөрвөх чадвар 2016 онд 3.3 хувь байсан бол 2018 онд 8.4 хувьд хүрсэн ч 2020 онд Ковид-19 цар тахлын улмаас 1.8 хувь хүртэл буурсан байна.

Зураг 1. Зах зээлийн үнэлгээ, хөрвөх чадвар

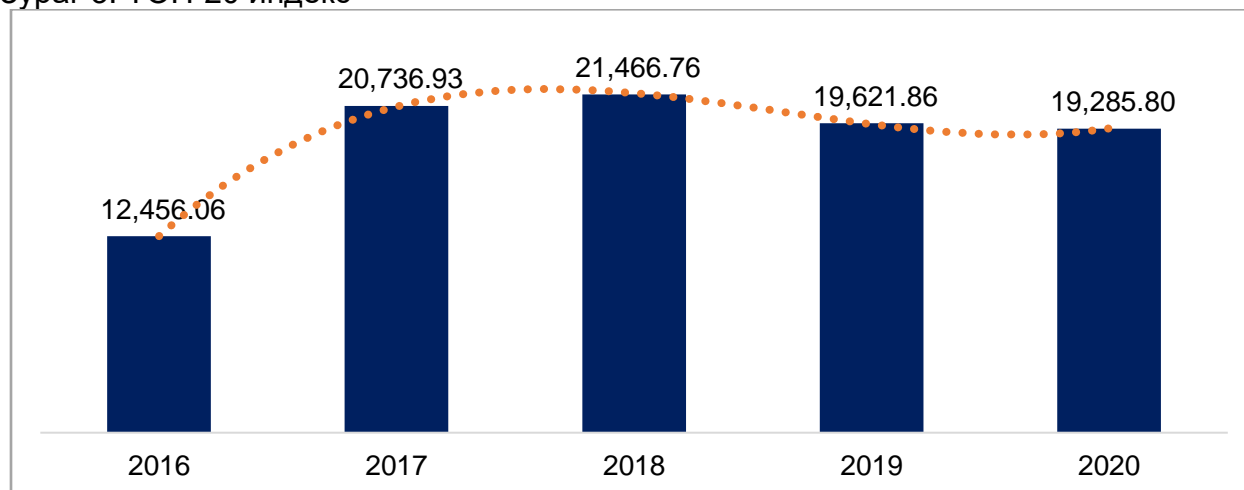
Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Зураг 2: Арилжааны хэмжээ /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Зураг 3: ТОП-20 индекс

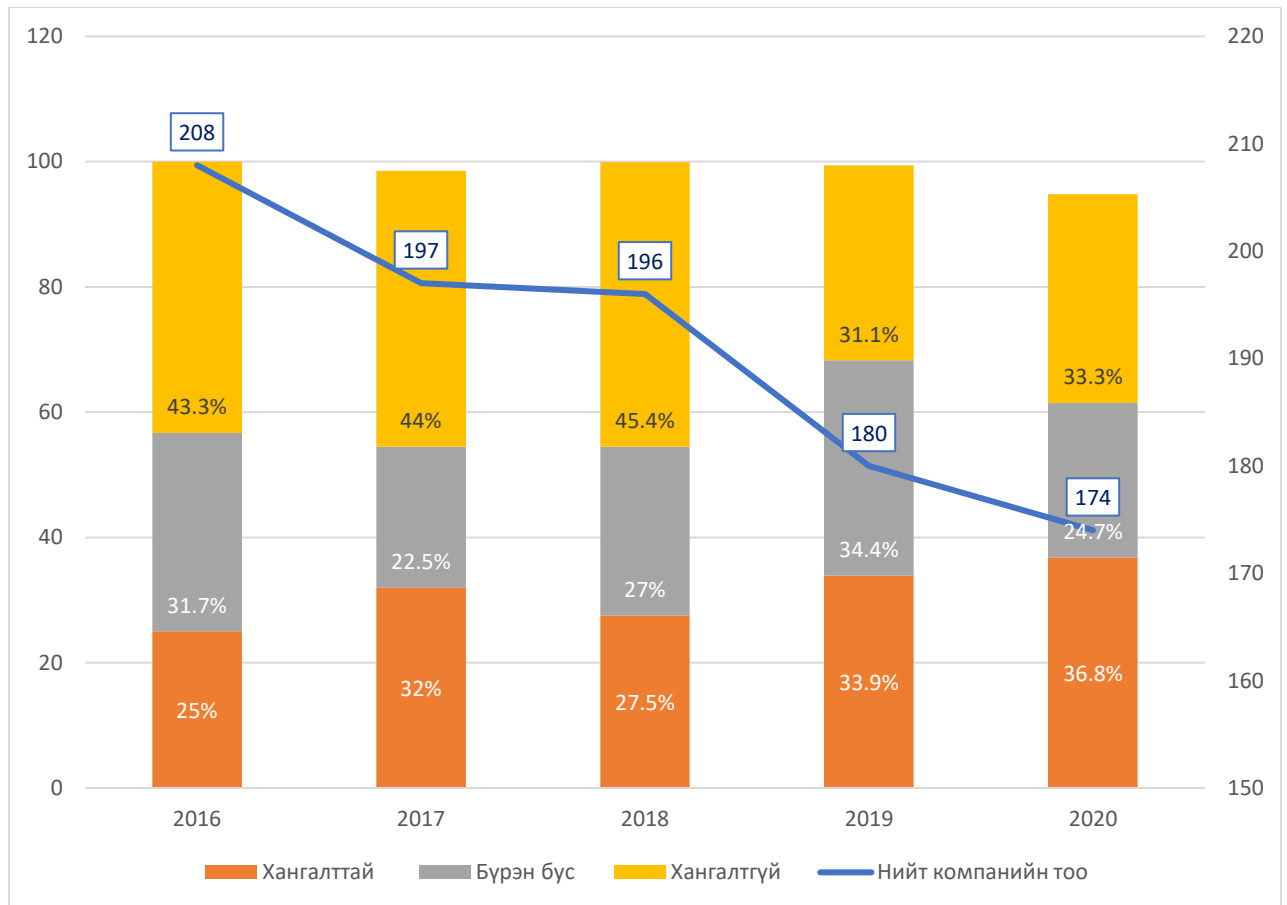
Эх сурвалж: Монголын хөрөнгийн бирж ТӨХК

Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хувьд Монголын хөрөнгийн зах зээлд хөрөнгө оруулах хүсэл сонирхол байвч зохицуулалтын орчны тодорхой бус байдал, зах зээл дээр хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татахуйц бүтээгдэхүүн үйлчилгээ бага, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашиг бүрэн хамгаалагдаагүй, компанийн засаглал сул, мэдээллийн ил тод байдал байдаггүй зэрэг асуудлуудаас үүдэн хөрөнгө оруулалт хийдэггүй байна.

Тухайлбал, Монголын хөрөнгийн бирж ТӨХК дээр бүртгэлтэй нийт компаниудын хувьцаат компаниудын үүргийн биелэлт буюу санхүүгийн тайлан, үйл ажиллагааны тайлан, хувьцаа эзэмшигчдийн хурлын мэдэгдэл, ногдол ашиг тараах эсэх тухай шийдвэр зэрэг хувьцаа эзэмшигчдийн өмнө хүлээсэн үүргийн биелэлтийн

тайланг харахад 2016-2020 оны хооронд нийт компаниудын 60-75 хувь нь бүрэн бус, хангалтгүй гэсэн үнэлгээтэй байна.

Хүснэгт 2: Хувьцаат компаниудын үүргийн биелэлтийн тайлан

Эх сурвалж: Монголын хөрөнгийн бирж ТӨХК

Иймд цаашид Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлэх, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд олон улсын жишгийн дагуу хөгжүүлэх, ингэхдээ компанийн өрийн хэрэгсэл, мэргэжлийн урт хугацаат хөрөнгө оруулагчдыг зах зээлд бий болгох, зах зээлд оролцогчдыг чадавхжуулах, дэд бүтцийн системийн олон улсын зарчим, стандартуудыг нэвтрүүлэх, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах, мэдээллийн ил тод байдал, компанийн засаглалыг сайжруулах, шинээр хөгжиж буй технологийн дэвшлийг зах зээлд нэвтрүүлэх, финтек бүтээгдэхүүн үйлчилгээг дэмжих, түүний эрх зүйн орчныг бий болгох зэрэг асуудлаар одоогийн хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах зайлшгүй шаардлага тулгараад байна.

Иймд Аргачлалын 3-т заасны дагуу асуудалд дүн шинжилгээ хийхдээ асуудлыг тодорхойлж, шийдвэрлэх гэж байгаа тухайн асуудлын мөн чанар, цар хүрээг тогтоож, тухайн асуудлаар эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа нийгмийн

бүлэг, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага, бусад этгээдийг тодорхойлж, улмаар түүнийг үүсгэж байгаа шалтгаан, нөхцөлийг тодорхойлсон болно.

1.1. Асуудлын мөн чанар, цар хүрээг тодорхойлсон байдал:

Сангийн яам 2017 онд нь Европын Сэргээн Босголт Хөгжлийн Банк (цаашид ЕСБХБ гэх)-тай хамтран “Хөрөнгийн болон мөнгөний зах зээлийн үнэлгээ”-ний төслийг хэрэгжүүлсэн. Төслийн үр дүнд Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлэхэд богино хугацаанд нэн тэргүүнд яаралтай авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай 2 арга хэмжээний зөвлөмжийг өгсөн. Энэ нь нэгдүгээрт, “Хөрөнгийн зах зээлийн хууль, эрх зүйн орчныг сайжруулах”, хоёрдугаарт, “Хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн системд Олон улсын төлбөр тооцооны суурь зарчим болох DvP/T+2 буюу Төлбөрийн эсрэг нийлүүлэлт/ Төлбөр тооцоог арилжаа явагдсанаас хойш 2 дахь өдөрт гүйцэтгэх” зарчмыг нэвтрүүлэх зөвлөмж юм.

Дээрх 2 зөвлөмжийн дагуу Сангийн яам нь ЕСБХБ-тай хамтран 2018-2019 онд төслийн 2 дугаар үе шатыг эхлүүлж “хөрөнгийн зах зээлийн хууль эрх зүйн орчны үнэлгээ” дэд төслийг хэрэгжүүлж дүгнэлт зөвлөмжийн хураангуй тайланг 2019 оны 2 дугаар сарын 1-ны өдөр хөрөнгийн зах зээлийн оролцогчдод танилцуулан хэлэлцүүлэг хийсэн. Энэхүү хөрөнгийн зах зээлийн хууль эрх зүйн орчны үнэлгээгээр Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлэхэд хууль эрх зүйн орчинд дараах шинэчлэл, сайжруулалтыг хийх хэрэгтэй гэж үзсэн. Үүнд:

1. Компанийн бонд гаргалт

Компанийн бонд зах зээлийн хөгжилд саад учруулж буй, шаардлагагүй хууль эрх зүйн орчны саад тотгорыг арилгах, биржийн бус зах зээлийг хөгжүүлэх, үнэт цаасыг нээлттэй болон хаалттай хэлбэрээр гаргах, зохицуулагч байгууллага болон арилжаа эрхлэгч байгууллагын хаалттай үнэт цаасыг бүртгэх дүрэм журмыг хялбарчлах, ялгаатай тогтоох;

2. Репо болон дериватив хэлцлүүд

Олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн үүсмэл санхүүгийн хэрэгслүүд болон түүний төрлүүдийг тодорхойлолтыг Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд тусгах, үүсмэл санхүүгийн хэрэгслийн нөхөн төлөлтийн үеийн үр дүнгийн үүсмэл санхүүгийн хэрэгсэл болон репо хэлцэлд ашиглагдах стандарт баримт бичгүүдийг бий болгох замаар олон улсын стандартад ойртуулах;

3. Хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтэц

Үнэт цаасны эрхийн бүртгэл, арилжааны төлбөр тооцоог зохицуулж буй хууль, журмуудын хоорондын зөрчлийг арилгах, хаалттай гаргасан үнэт цаасыг бүртгэлжүүлэх, хөрөнгийн зах зээлийн мэргэжлийн оролцогчдод тавигдах үйл ажиллагааны, мэдээллийн технологийн, санхүүгийн болон мэргэжлийн шалгуур үзүүлэлтүүдийг боловсронгуй болгох, эрсдэлд суурилсан зохистой байдлын шаардлагууд тавих, хяналт хийх;

4. Мэдээллийн ил тод байдал, компанийн засаглал

Үнэт цаасны танилцуулгыг бодит байдалд тулгуурласан, дэлгэрэнгүй хэлбэртэй болгох, үнэт цаас гаргагчийн материаллаг мэдээллийг нээлттэй өгөх үүргийг нэмэгдүүлэх, үнэт цаас гаргагч сайтар боловсруулсан мэдээлэл ил тод болгох, шаардлагуудыг тусгасан нэгдмэл багц журам гаргах, компанийн засаглалыг сайжруулах хүрээнд зөрчил гаргагчдад ногдуулах хариуцлагыг өндөрсгөх, зайлшгүй ил тод болгох мэдээллийг нийтэд хүргэх төвлөрсөн эрх бүхий платформ бий болгох;

5. Олон улсын санхүүгийн байгууллагууд бонд гаргах

Гадаадын хуулийн этгээдүүд болон санхүүгийн олон улсын байгууллагууд бонд гаргаж болох эсэх, түүнд тавигдах шаардлагуудыг тодорхой болгох, үнэт цаасны танилцуулгыг Монгол хэл дээр гаргах зохицуулалт хийх;

6. Засгийн газар, төрийн байгууллагын өрийн зах зээл

Түүнчлэн, Сангийн яамнаас 2019.10.09-ний өдөр Санхүүгийн салбарын бодлого боловсруулагчид, зохицуулагч байгууллага, салбарын мэргэжлийн холбоод болон зах зээлд оролцогчдын төлөөллүүдийн хооронд “Банкнаас бусад санхүүгийн салбарыг тэнцвэртэйгээр хөгжүүлэх, түүний өнөөгийн тулгамдсан асуудлуудыг ярилцах, шийдэл гаргах” уулзалт, хэлэлцүүлгийг зохион байгуулсан.

Хэлэлцүүлэгт оролцогчид Хөрөнгийн зах зээлийн хөгжлийг дэмжих хүрээнд доорх асуудлуудыг шийдвэрлэх нь зүйтэй гэдэг дээр нэгдсэн санал дүгнэлтэд хүрээд байна. Үүнд:

- Засгийн газрын дотоод үнэт цаасыг Өрийн удирдлагын тухай хуулийн 12.1.3-д заасан зориулалт буюу Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны зах зээлийн хөгжлийг дэмжих зориулалтаар гаргах, зах зээлийн суурь хүүгийн өгөөжийн муруйг тогтоох;
- Хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн байгууллагуудын систем болон төлбөр тооцооны горимыг олон улсын стандартад нийцүүлэн, төлбөрийн эсрэг нийлүүлэлт, дундын зохицуулагч байгууллага, төлбөрийн баталгааны сан, клирингийн гишүүн, төлбөрийн чадваргүйдлийн удирдлагын зохицуулалтыг холбогдох хууль, эрх зүйн орчинд тусгах;
- Санхүүгийн шинэлэг технологид суурилсан бүтээгдэхүүн үйлчилгээг хөгжүүлэхэд шаардлагатай эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, туршилтын орчныг үүсгэх;
- Зах зээл дээр мэргэжлийн хөрөнгө оруулагчид буюу урт хугацаат хөрөнгө оруулагчид бий болгох, ингэхдээ хувийн тэтгэврийн сангийн эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх. Одоо байгаа нөөц боломжоо ашиглан хөрөнгийн зах зээлд урт хугацаат хөрөнгө оруулагчийг бий болгох. Хувийн даатгалын сангийн хөрөнгө, нийгмийн даатгал сангийн хөрөнгө, даатгалын компаниудын нөөц санг хөрөнгийн зах зээлд хөрөнгө оруулах сувгийг нээж өгөх;
- Гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг татах, Монголд орж ирэх гадаад валютын урсгалыг дэмжих, дотоодын эдийн засагт дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор гадаад валютаар өрийн хэрэгсэл, бонд гаргах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох;

- Компанийн өрийн хэрэгслийн хаалттай болон нээлттэй зах зээлийн үйл ажиллагааг хөгжүүлэх, ингэх нь дотоодын хувийн аж ахуйн нэгжүүдэд урт хугацаат хөрөнгө оруулалт татах маш том гарцыг бий болгох юм. Үүнтэй холбогдуулан компанийн зээлжих зэрэглэл тогтоох байгууллага, үйлчилгээг бий болгох;
- Хөрөнгийн зах зээлд оролцох шат дамжлага, шимтгэл, хураамжийг бууруулах.

Мөн Санхүүгийн зохицуулах хорооны зүгээс зах зээлийн мэргэжлийн байгууллагууд болох брокер, дилер, андеррайтер, хөрөнгө оруулалтын зөвлөх болон менежментийн компаниуд, хөрөнгийн биржүүд, төлбөр, тооцоо, хадгаламжийн байгууллагууд, кастодиан банкнууд, мэргэжлийн холбоод зэрэг байгууллагуудын төлөөллийг хамруулан “Хөрөнгийн зах зээлийн эрх зүйн шинэчлэлийг эрчимжүүлж, зохицуулалтын орчныг боловсронгуй болгох” хэлэлцүүлгийг 2017 оны 1 дүгээр сарын 25 –26-ны өдрүүдэд зохион байгуулж, хууль, эрх зүйн орчны шинэчлэлийн талаар санал солилцсон.

Үүнээс гадна салбарын эрх зүйн орчны шинэчлэлийн хэрэгцээ, шаардлагын талаар холбогдох байгууллагуудаас албан бичгээр санал авсан бөгөөд хэлэлцүүлэг болон албан бичгээр хүлээн авсан саналуудыг нэгтгэн дүгнэвэл, хуулийг хөрөнгийн зах зээлийн зохицуулалтыг шинэчлэн боловсруулах дараах практик шаардлага үүсжээ. Үүнд:

- Зохицуулалттай үйл ажиллагаа, тэдгээрийн онцлог, ялгаа, үйл ажиллагааны хүрээг тодорхой болгох;
- Үнэт цаас гаргах үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хариуцах асуудлын хүрээг ялгаатай тогтоох;
- Өрийн хэрэгслийн зах зээлийг хөгжүүлэх зорилгоор бүртгэлийн үйл ажиллагааг хялбаршуулах, хязгаарлалтыг багасгах;
- Дэд бүтцийн байгууллагуудын гишүүддээ тавих хяналт, хариуцлагын тогтолцоог сайжруулах;
- Зохицуулагч байгууллага болон өөрийгөө зохицуулах байгууллагын харилцан уялдаа, хариуцан хэрэгжүүлэх эрх хэмжээг илүү тодорхой болгох..

1.2. Эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа этгээд:

Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль нь хөрөнгийн зах зээлийн бүтээгдэхүүн, дэд бүтэц, мэргэжлийн зохицуулалттай үйл ажиллагаа эрхлэгч, дундын зуучлагч, хөрөнгө оруулагч гэх мэт өргөн хүрээг нарийвчлан зохицуулсан хууль юм. Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт хийхэд зах зээлд оролцогчдод эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөх дараах этгээдүүд байна. Үүнд:

1/ Хөрөнгө оруулагчид (гадаадын болон дотоодын иргэн, хуулийн этгээд)

2/ Үнэт цаас гаргагч

3/ Зах зээл дээр зохицуулалттай этгээдийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хуулийн этгээд (брокер, дилер, андеррайтер, арилжаа эрхлэгч, арилжааны төлбөрийн үйл ажиллагаа эрхлэгч, арилжааны тооцооны үйл ажиллагаа эрхлэгч, үнэт цаасны хадгаламжийн үйл ажиллагаа эрхлэгч, төлбөр мэргэжлийн холбоод гэх мэт)

Хүснэгт 1. Ашиг сонирхол нь хөндөгдөх этгээд

	Эрх ашиг нь хөндөгдөх бүлэг	Нөлөөлж буй хэлбэр
1	Хөрөнгө оруулагчид (гадаадын болон дотоодын иргэн, хуулийн этгээд)	<p>Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашигт эергээр нөлөөлнө.</p> <p>1. Одоо мөрдөгдөж буй хууль эрх зүйн орчинд үнэт цаас (хувьцаа, бонд) өмчлөгчийн эрх ашгийг хамгаалсан зохицуулалт муу байна. Хөрөнгө оруулагчид үнэт цаас гаргагч төлбөрийн чадваргүй болсон тохиолдолд оруулсан хөрөнгө оруулалтаа хэрхэн нэхэмжлэх талаарх зохицуулалт тодорхойгүй байгаагаас энэ зах зээлд орох итгэл төрдөггүй байна.</p> <p>2. Мэдээллийн ил тод байдлыг сайжруулах зорилгоор хуульд оруулах өөрчлөлт нь хөрөнгө оруулагчид хөрөнгө оруулсан компанийн үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээллийг тогтсон стандартын дагуу тогтмол авах давуу тал үүснэ.</p> <p>3. Хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн системд “Төлбөрийн эсрэг нийлүүлэлт/Т+2 горим” олон улсын зарчим нэвтэрснээр үнэт цаасны арилжаанд оролцохдоо өмнө нь төлбөрөө урьдчилж байршуулдаг байсан бол одоо эрсдэлийн маржингийн тодорхой хувийг урьдчилан төлж, үлдсэн төлбөрийг арилжаа явагдсанаас хойш 2 хоногийн дотор байршуулдаг болох юм. Энэ нь хөрөнгө оруулагчид мөнгөн хөрөнгөө олон хоног нэг дансанд үр ашиггүй байршуулж мөнгөний үнэ цэнийг алдагдуулах эрсдэлээс сэргийлж төлбөрөө төлсөн даруйдаа үнэт цаасаа өмчлөх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.</p>
2	Үнэт цаас гаргагч	<p>1. Компанийн биржийн зах зээл дээр үнэт цаасыг олон нийтэд нээлттэй гаргах, түүнийг зохицуулагч байгууллага болон арилжаа эрхлэх байгууллага дээр бүртгүүлэхтэй холбогдсон харилцааг хялбаршуулна. Ингэснээр үнэт цаас гаргаж олон нийтэд</p>

		<p>санал болгоход цаг хугацаа хэмнэх ба зохицуулагч байгууллагаас авах зөвшөөрөл цөөрч, дагалдан бий болдог хүнд суртал арилах эерэг нөлөөтэй болно.</p> <p>2. Хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр биржийн болон биржийн бус зах зээлийн зохицуулалтын тодорхой бус байдал багасах ба ингэснээр үнэт цаас гаргагч өөрсдийн хэрэгцээ шаардлага дээр үндэслэн зах зээл, хөрөнгө оруулагчдын бүлэг, үнэт цаасны төрлөө сонгох өргөн боломж нээгдэнэ.</p> <p>3. Хуулийн төсөлд хөрөнгө оруулагчийн эрхийг хамгаалах үүднээс мэдээллийн ил тод байдлыг хангаж, зохицуулагч байгууллагаас тогтоосон шаардлагын дагуу мэдээлж байх үүргийг оруулна. Энэхүү зохицуулалт орсноор хувьцаат компаниуд болон үнэт цаас гаргагчид хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг хүлээх, үүргээ биелүүлдэггүй үнэт цаас гаргагчийн гаргасан үнэт цаасанд хөрөнгө оруулахгүй байх зэрэг сонголт бий болно. Ингэснээр цаашид хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг хүлээсэн үнэт цаас гаргагч нь бага хүүтэйгээр санхүүжилт татах итгэлцэл зах зээл дээр үүсч, хөрөнгийн зах зээл хөгжих чухал ач холбогдолтой юм.</p>
3	<p>Зах зээл дээр зохицуулалттай этгээдийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хуулийн этгээд (брокер, дилер, андеррайтер, арилжаа эрхлэгч, арилжааны төлбөрийн үйл ажиллагаа эрхлэгч, арилжааны тооцооны үйл ажиллагаа эрхлэгч, үнэт цаасны хадгаламжийн үйл ажиллагаа эрхлэгч, төлбөр мэргэжлийн холбоод гэх мэт...)</p>	<p>1.Хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн системд “Төлбөрийн эсрэг нийлүүлэлт/Т+2 горим” олон улсын зарчим нэвтрэхтэй холбоотойгоор үнэт цаасны арилжаанд оролцоход хөрөнгө оруулагч мөнгөн төлбөрийг 100 хувь урьдчилж байршуулдаг байсан системийг хална. Ингэснээр үнэт цаасны арилжааны төлбөр тооцоог арилжаа явагдсанаас хойш 2 өдрийн дараа гүйцэтгэхтэй холбоотойгоор дэд бүтцийн байгууллагууд болох үнэт цаасны тооцооны, төлбөрийн, төвлөрсөн хадгаламжийн байгууллага, үнэт цаасны брокерын компаниудад харилцагчдын төлбөрийн</p>

		<p>чадваргүйдлийн эрсдэлийг удирдах, үүнтэй холбоотойгоор зах зээлд төлбөрийн баталгааны сан байгуулах зэрэг нэмэлт үүргүүд үнэт цаасны компаниуд болон тооцоо эрхлэх байгууллага, төвлөрсөн хадгаламжийн байгууллагын чиг үүрэгт өөрчлөлт орох юм.</p> <p>2. Үнэт цаас гаргах үйл ажиллагааг үр ашигтай болгох, арилжаа эрхлэгч байгууллага болон зохицуулагч байгууллагын бүртгэлийн үйл ажиллагааг үр ашигтай давхардалгүй болгох хүрээнд үнэт цаас гаргах үйл ажиллагааг хялбаршуулж байгаатай холбогдуулан арилжаа эрхлэх байгууллага нь үнэт цаасны анхдагч зах зээлийн арилжааны амжилттай болсон эсэхэд хяналт тавих, дүгнэлт гаргах, мөн зах зээлийг урвуулан ашиглах, хөрөнгө оруулагчдыг хамгаалахад чиглэсэн арга хэмжээ болох арилжаа зогсоох чиг үүргийг арилжаа эрхлэх байгууллагад шинээр өгөхтэй холбогдуулан тэдний үүрэг, хариуцлага нэмэгдэнэ.</p> <p>3. Одоо мөрдөгдөж буй Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль нь биржийн зах зээлийн үйл ажиллагааг голчлон зохицуулж байгаатай холбогдуулан биржийн бус зах зээлийн харилцаа, түүн дээр гарах бүтээгдэхүүн үйлчилгээ хөгжих эрх зүйн зохицуулалт дутагдаж байсан. Хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтөөр биржийн болон биржийн бус зах зээлийн зохицуулалтын ялгааг гаргаж өгсөнтэй холбогдуулан зохицуулалттай этгээдүүд өөрсдийн үйл ажиллагааны чиглэлийн хүрээнд цаашид шинэ бүтээгдэхүүн үйлчилгээг зах зээлд нэвтрүүлэх боломж шинээр нээгдэж байгаа болно.</p>
--	--	--

1.3. Асуудлыг үүсгэж буй учир шалтгаан:

1.3.1. Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн зорилт 4.3-д “Олон улсын санхүүгийн зах зээлтэй холбогдсон олон тулгуурт хүртээмжтэй санхүүгийн системийг хөгжүүлнэ” гэж заасан. Энэхүү зорилтыг хөгжүүлэх I дүгээр шатанд (2021-2030 он) “Хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ өсөж, биржийн бус болон үүсмэл санхүүгийн зах зээл дээр хийгдэж байгаа арилжааны дүн өссөн байна”, II дугаар шатанд (2031-2040 он) “Томоохон хөрөнгийн зах зээл дээр дотоодын бүтээгдэхүүнийг чөлөөтэй арилжаалдаг болсон байна”, III дугаар шатанд (2041-2050 он) “Олон улсад өрсөлдөхүйц хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлж, зах зээлийн үнэлгээг нэмэгдүүлсэн байна” гэсэн үр дүнд хүрэхээр төлөвлөгдсөн байна.

Мөн Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 43-д “Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд, нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай” хуулийн төслийг боловсруулж, 2021 онд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхээр тусгасан.

Түүнчлэн, Засгийн газрын 2017 оны 299 дүгээр тогтоолоор баталсан “Санхүүгийн салбарыг 2025 он хүртэл хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр”-ийн хүрээнд авч хэрэгжүүлэх бодлогын зорилт, арга хэмжээний зорилго 2.1-д “Хөрөнгийн зах зээлийн бодлого, зохицуулалтын орчныг шинэчилж, зохицуулагч байгууллагын зохицуулалт, хяналтын чадавхыг сайжруулж, чиг үүргийн давхардлыг арилгана” гэж, мөн 2.1.1-д “Үнэт цаасны зах зээлийн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох чиглэлээр холбогдох хууль тогтоомжийг сайжруулах, шинэ эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох” арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр тус тус заасан нь уг хуулийн төслийг боловсруулах хууль зүйн үндэслэлийг бүрдүүлж байна.

1.3.2. Практик шаардлага

Монгол Улсад 1990 онд анх шинээр үүссэн хөрөнгийн зах зээлийн хөгжил сүүлийн жилүүдэд огцом хурдацтай явагдаж буй бөгөөд үүнийг дагаад зөв зохистой хууль, эрх зүйн орчин болон төрийн бодлого, зохицуулалтыг цаг алдалгүй авч хэрэгжүүлэхийг шаардаж байна. Үнэт цаасны зах зээлийн тухай анхны хууль 1994 онд батлагдаж, 2002 оноос удаах шинэчилсэн найруулгыг мөрдөж байсан бол одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хуулийг 2013 онд шинэчлэн баталж байсан ба баталснаас нь хойш нийтдээ 7 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Гэвч хөрөнгийн зах зээлийн практикт олон улсын болоод дотоод орчны хурдацтай өөрчлөлттэй холбоотойгоор зах зээл дээр шинээр хөгжиж буй бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг нэвтрүүлэхэд зохицуулалтын орчин тодорхойгүй байгаа нь хууль тогтоомжид тодорхой өөрчлөлт, шинэчлэлт хийх зайлшгүй шаардлагыг нөхцөлдүүлж байна.

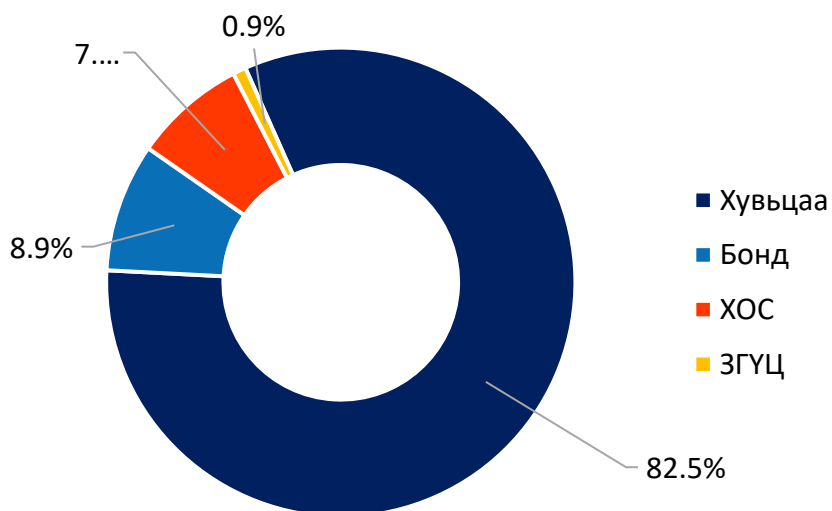
Сүүлийн жилүүдэд дотоодын хөрөнгө оруулагчид, үнэт цаас гаргагчдын санхүүгийн боловсрол сайжирч тэр дундаа хөрөнгийн зах зээлийн талаарх мэдлэг, мэдээлэл нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор хөрөнгө оруулалтын урсгал сайжирч, хөрөнгийн зах зээлийн идэвх сэргэж байна. Түүнчлэн, гадаадын хөрөнгө оруулагчдад

Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлд хөрөнгө оруулах хүсэл сонирхол байвч өнөөгийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хууль, эрх зүйн орчинд зарим асуудлууд зохицуулалтгүй байгаа, дэд бүтцийн системд олон улсын хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн зарчим хэрэгждэггүй нь Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах үндсэн шалтгаан болж байна. Эдгээрийг тодруулбал:

1. Хөрөнгийн зах зээл дээр шинэ бүтээгдэхүүн үйлчилгээг нэвтрүүлэх, түүний зохицуулалтын орчныг сайжруулах зайлшгүй шаардлага тулгарч байна.

Хэдийгээр сүүлийн жилүүдэд хөрөнгийн зах зээл идэвхжиж зах зээлийн арилжааны дүн өсөж байсан хэдий ч Ковид-19 цар тахлын нөлөөгөөр арилжааны хэмжээ өмнөх оноос 2.2 дахин буурч 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар 65.4 тэрбум төгрөгийн үнийн дүн бүхий арилжаа хийгдсэн. Нийт арилжааны үнийн дүнг бүтцээр нь авч үзвэл хувьцааны арилжаа 82.5 хувь, ЗГҮЦ-ны хоёрдогч зах зээлийн арилжаа 0.9 хувь, компанийн бондын арилжаа 8.9 хувийг, шинээр 2020 онд анх гарсан Хамтын сангийн нэгж эрхийн арилжаа 7 хувь орчмыг тус тус бүрдүүлж байна. Хэдийгээр 2020 онд өмнөх жилүүдтэй харьцуулахад зах зээл дээр шинэ бүтээгдэхүүн гарч ирсэн, компанийн бондын арилжаа нэмэгдсэн байгаа ч хөрөнгө оруулагчдын хувьд багцын хөрөнгө оруулалт хийх, багц бүрдүүлэхэд бүтээгдэхүүний төрөл бага, үнэт цаасны хөрвөх чадвар муу, эрсдэлгүй хөрөнгө оруулалт болох Засгийн газрын үнэт цаасны арилжаа хүртэл маш чамлалттай байна.

Зураг 2. Арилжааны дүн бүтээгдэхүүнээр

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

а) Компанийн бондын зах зээл нь эдийн засгийн өсөлт болон дотоодын компаниуд, хөрөнгө оруулагчид, засгийн газрын хувьд маш чухал юм. Компанийн бонд нь зээлдэгч компани болон хөрөнгө оруулагчдыг холбож, банкны санхүүжилтийг орлож, хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, иргэдийн төрөөс хараат байх

байдлыг хязгаарлах, урт хугацаат санхүүжилтийн эх үүсвэр татах чухал хэрэгсэл болдог.

Одоо мөрдөж буй Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль нь зөвхөн нийтэд арилжаалдаг үнэт цаасны зах зээлийг хамарч байгаа ба компанийн бондыг хаалттай хэлбэрээр болон биржийн бус зах зээл дээр гаргах үйл ажиллагааг орхигдуулсан нь нь бондын зах зээлийг хөгжүүлэхэд саад учруулж байна. Үр дүнд нь хаалттай хүрээнд гаргах бондыг хэрхэн гаргах, баримтжуулах, холбогдох эрхийг хэрхэн бүртгэх талаар тодорхой дүрэм, журам байхгүй байна. Одоогийн нөхцөлд хөрөнгийн зах зээл дээр “хаалттай хүрээнд худалдаалах бонд” гэж нэрлэгдээд байгаа санхүүгийн хэрэгслүүд нь ихэвчлэн зээлийн гэрээний хэлбэртэй байгаа бөгөөд тэдгээрийн эрх нь Үнэт цаасны төвлөрсөн хадгаламжийн төвд эсвэл кастодианд бүртгэгдээгүй бөгөөд хоорондоо худалдах зориулалттай санхүүгийн хэрэгслүүд биш болоод байна.

Монгол Улсад бондын зах зээл анх 2001 онд үүссэн боловч сүүлийн 18 жилийн хугацаанд Монголын хөрөнгийн биржид дөнгөж 16 компани, Үнэт цаасны бирж дээр 1 компани буюу нийт 16 компани олон нийтэд өрийн хэрэгсэл гаргах замаар 31 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтийг татсан байна. Эдгээр компаниудын гаргасан өрийн хэрэгслийн хугацаа нь 6-24 сар байсан бөгөөд санхүүжилтийн 90 хувь нь эргэлтийн хөрөнгийн санхүүжилтэд зарцуулагдсан байна.

Хүснэгт-2: Компанийн бондын зах зээлийн мэдээлэл

Бонд гаргагч компани	Бондын нэр	Нэрлэсэн үнэ	Хүү	Хугацаа /сар/	Үнийн дүн /сая төгрөг/	Он
Барилга корпорац	Шинэ зуун	10,000 ₮	19.6%	10	5,335.7	2001
Нийслэл өргөө	Нийслэл өргөө	5,000 ₮	19.7%	12	1,200.0	2002
Алтан хот корпорац	Их барилга	10,000 ₮	19.8%	8	996.9	2004
Их барилга төсөл	Их барилга төсөл	50,000 ₮	19.8%	8	1,300.0	2004
Пума групп	Пума бонд	10,000 ₮	21.6%	12	1,000.0	2004
Эм Си Эс Электроникс	Эм Си Эс электроникс бонд	120,000 ₮	19%	18	872.6	2004
Эм Си Эс Электроникс	Эм Си Эс электроникс бонд	100 US\$	11%	12	605.0	2002
Анод банк	Анод бонд	10,000 ₮	19.6%	24	209.5	2005
Говь	Говь	10,000 ₮	19.2%	12	1,000.0	2003
Мон инжбар	Бүтээн байгуулалт	10,000 ₮	21.6%	18	500.0	2005

Монфреш жүүс	Монфреш бонд	10 US\$	11%	12	182.8	2007
Мон инжбар	Бүтээн байгуулалт	10,000 ₮	11.2%	24	502.0	2008
Жаст агро	Монгол мах	10,000 ₮	16.2%	12	4,399.5	2011
Эрчим инженеринг	Эрчим бонд	10,000 ₮	18.5%	6	500.0	2015
Сүү	Сүү бонд	100,000 ₮	17.5%	6	6,000.0	2017
Лэнд мн	Лэнд бонд	100,000 ₮	17%	12	5,000.0	2020

Эх сурвалж: Монголын хөрөнгийн бирж ТӨХК

Харин сүүлийн жилүүдэд компаниуд дээр дурдсанчлан “хаалттай хүрээнд худалдаалах бонд” хэлбэрээр олон нийтээс санхүүжилт татах үйл ажиллагаа эрс нэмэгдсэн ба албан бус тооцооллоор 2018 онд 20-40 тэрбум төгрөгийн бонд хаалттай хүрээнд гарсан ба купоны хэмжээ дунджаар 16-20 хувьтай байсан байна.

Хэдийгээр компаниуд хаалттай хүрээнд бонд гарган санхүүжилт татаж байгаа нь сайшаалтай боловч цаашлаад энэхүү үйл ажиллагаа нь ямар нэгэн зохицуулалтгүйгээр үргэлжлэх, олон тооны мэргэжлийн бус хөрөнгө оруулагчдаас их хэмжээгээр хөрөнгө оруулалт татах нь үнэт цаас гаргагч төлбөрийн чадваргүй болсон тохиолдолд хөрөнгө оруулагчдыг олноор нь хохиролд оруулах, хөрөнгийн зах зээлд итгэх итгэлгүй болгох, хөрөнгийн зах зээлийн нэр хүнд унах өндөр эрсдэлтэй байна.

Мөн Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль нь тухайн бонд гаргагчийн гаргах боломжтой бондын дүнг тухай бонд гаргагчийн (хэрвээ бонд нь баталгаатай бол бонд гаргагчийн болон баталгаа гаргагчийн нийлбэр) өөрийн хөрөнгийн хэмжээнээс илүүгүй байхаар хязгаарлалт хийсэн. Түүнчлэн Компанийн тухай хуульд бондыг хувьцаа эзэмшигчдийн хөрөнгийн хэмжээгээр барьцаалж гаргахыг шаардаж байгаа нь Монголын компаниудыг бонд гаргахад саад учруулж байна.

б) Сүүлийн жилүүдэд хувийн, хаалттай компаниуд /ХХК/ олон нийт, иргэдээс мэдээллийн цахим сүлжээ ашиглан “бонд” гэх нэрийдлээр зээлийн гэрээ байгуулан санхүүжилт татсан тохиолдлууд гарах болсон. Энэ тал дээр үйлчлүүлэгч, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах төрийн зохицуулагч байгууллага болохын хувьд Санхүүгийн зохицуулах хороо нь албан ёсоор өөрийн цахим хуудсаар, мөн дээрх компаниудын удирдлагуудад мэдэгдэл хүргүүлж, олон нийтэд анхааруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлж ирсэн.

Тухайлбал, компанийн бонд болон зээлийн гэрээ хоёр нь зарчмын хувьд, мөн бонд нь санхүүгийн хэрэгсэл болохын хувьд дан ганц зээлийн гэрээнээс олон зүйлээр онцлог, нарийн зохицуулалттай байдаг бөгөөд олон нийт буюу 50-аас дээш хөрөнгө оруулагчдад санал болгох үед заавал Санхүүгийн зохицуулах хороонд мэдэгдэж, зөвшөөрөл авсны үндсэн дээр гаргах хуулийн зохицуулалт одоогоор хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байна.

Хэдийгээр компани, хуулийн этгээд хаалттай хүрээнд бонд гаргаж болох ч, “бонд” гэх нэрийдлээр зээлийн гэрээ байгуулж, санхүүжилт татаж байгаа нь

санхүүгийн мэдлэггүй олон нийт, иргэдийг төөрөгдүүлж, ямар ч барьцаа хөрөнгөгүй, эрсдэлтэй хөрөнгө оруулалт хийхэд хүргэж байгаа ба дээрх зээлийн гэрээнээс үүдэлтэйгээр хөрөнгө оруулагчид хохирсон тохиолдолд Санхүүгийн зохицуулах хорооны хяналт, зохицуулалтаас гадуур тул иргэд, олон нийтийг эрх ашгийг хууль тогтоомжоор олгосон бүрэн эрхийн хүрээнд хамгаалах боломж бүрдээгүй байна.

Бусад хөгжингүй орнуудад олон нийт, иргэдээс цахим технологи ашиглан санхүүжилт татахтай холбогдсон харилцааг хамтын санхүүжилт /crowdfunding/-ийн хууль тогтоомжоор зохицуулж байгаа ба Монгол Улсад хувийн компаниудын олон нийт, иргэдээс санхүүжилт татаж байгаа хэлбэр нь дээрх хамтын санхүүжилтийн нэг төрөлд багтахар байна. Хамтын санхүүжилт нь өндөр эрсдэлтэй санхүүгийн үйл ажиллагаанд хамаардаг тул цахим технологийг ашиглан иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагаас хөрөнгө татан төвлөрүүлэх үйл ажиллагааг зохицуулах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох шаардлага тулгарч байна.

в) Одоо мөрдөгдөж буй Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд үүсмэл санхүүгийн хэрэгслүүд (дериватив) нь зөвхөн бирж дээр арилжаалагдах үйл ажиллагааг зохицуулж байгаа бөгөөд биржийн бус зах зээлийн үүсмэл санхүүгийн хэрэгслийн эрх зүйн орчныг бий болгох нь зүйтэй байна.

Иймд, цаашид үүсмэл санхүүгийн хэрэгслийг биржийн болон биржийн бус зах зээл дээр нээлттэй болон хаалттайгаар арилжаалах зохицуулалтыг бий болгохын тулд олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн үүсмэл санхүүгийн хэрэгслүүд болон түүний төрлүүдийн тодорхойлолтуудыг Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэх, цаашид хөрөнгийн зах зээл дээр эдгээр хэрэгслүүдийг арилжаалахдаа үүсмэл санхүүгийн хэрэгслийн олон улсын стандарт гэрээний загваруудыг ашиглах шаардлагатай байна.

2. Монголын хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн систем, үнэт цаасны арилжааны төлбөр тооцооны горим нь 2020 оны 3 сарын 31-ны өдрөөс өмнө хөрөнгө оруулагчдыг үнэт цаасны арилжаанд оролцоход үнэт цаас худалдан авах мөнгөн төлбөрийг урьдчилж 100 хувь байршуулахыг шаарддаг байсан. Энэ нь хөрөнгийн зах зээлийн олон улсын зарчим болох “Төлбөрийн эсрэг Нийлүүлэлт”-ийн зарчим буюу “харилцагч мөнгөн төлбөр төлсөн даруйд нэгэн зэрэг үнэт цаасыг өмчлөх эрхтэй болох” зарчмыг зөрчиж байсан.

Монгол Улс хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн системдээ төлбөрийн эсрэг нийлүүлэлтийн зарчмыг хэрэгжүүлдэггүйн улмаас 2017 онд олон улсын хөрөнгийн зах зээлийн хөгжлийн түвшнийг хөгжлөөр нь ангилдаг “FTSE Frontier market watch list” - ээс хасагдсан. Гадаадын хөрөнгө оруулагчид тухайн орны хөрөнгийн зах зээлд оролцоход дээрх жагсаалтад байгаа эсэхийг урьдчилж хардаг байна. Ийнхүү тус жагсаалтаас хасагдсан нь гаднын хөрөнгө оруулагчид Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлд орж ирэхгүй байх нөхцөл байдлыг үүсгэж байна.

Улмаар Сангийн сайдын 2019 оны 149 дүгээр тушаалаар “Хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн системд “DvP/T+2 горим” буюу “Төлбөрийн эсрэг нийлүүлэлт” олон улсын зарчмыг нэвтрүүлэх үүрэг бүхий Ажлын хэсгийг хөрөнгийн зах зээлийн нийт оролцогч байгууллагуудын төлөөллүүдийг оролцуулан байгуулж, шаардлагатай

эрх зүйн болон дэд бүтцийн системүүдийн бэлтгэл ажлыг гүйцэтгэснээр 2020 оны 3 сарын 31-ны өдрөөс Монголын хөрөнгийн зах зээл дээрх олон улсын зарчмыг нэвтрүүлсэн.

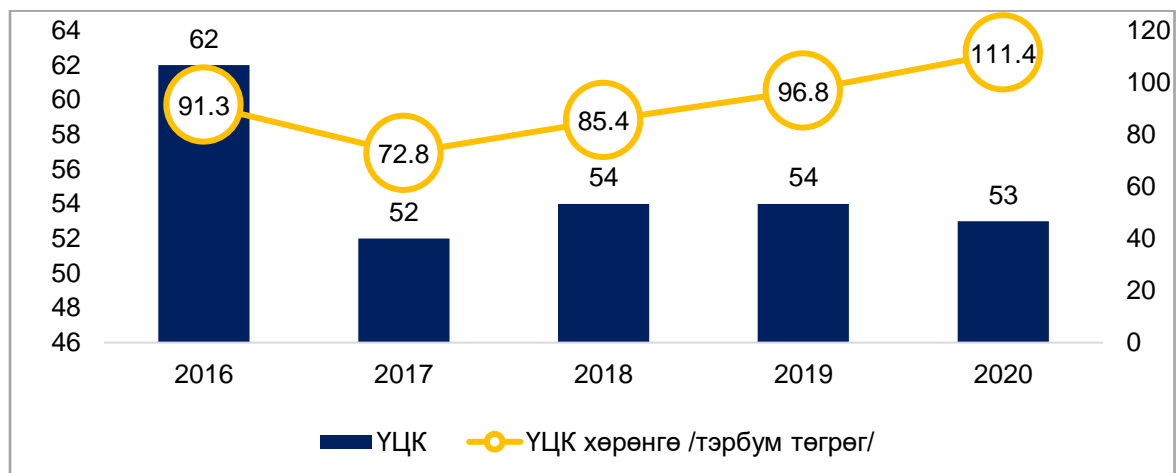
Хэдийгээр дээрх зарчим нь дэд бүтцийн байгууллагуудын мөрдөн ажиллах журмын хүрээнд одоогоор зохицуулагдаж байгаа хэдий ч энэхүү зарчмын дагуу хийгдэх төлбөр тооцоог арилжаа явагдсанаас хойш 2 өдрийн дараа эцэслэх, төлбөр хийгдэхэд нэгэн зэрэг үнэт цаасыг шилжүүлэх механизм, аль нэг үнэт цаасны арилжаанд оролцогч төлбөрийн чадваргүй болох эрсдэлийг удирдах зорилгоор дэд бүтцийн байгууллагуудын зах зээлд гүйцэтгэх үүргүүдийг дахин зохион байгуулах, энэ дагуу Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль болон Дампуурлын тухай хуульд шаардлагатай өөрчлөлтийг оруулах шаардлагатай байна.

Цаашид Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлд дээрх олон улсын төлбөр тооцооны үндсэн зарчмыг бүрэн хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хууль эрх зүйн орчинд өөрчлөлт оруулах нь гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчид хөрөнгийн зах зээлд оролцоход шат дамжлага болон зардал буурч мөн зах зээлд итгэх итгэл нэмэгдэх юм.

3/ Дотоодын хөрөнгийн зах зээлд үнэт цаасны компаниуд буюу брокер, дилерийн компанийн үндсэн үйл ажиллагаа нь хязгаарлагдмал, олон улсад дагаж мөрдөгддөг зарим төрлийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа болох үнэт цаас зээлэх, зээлдүүлэх, богино хугацаат арилжааны үйл ажиллагааг эрхлэх боломж хаалттай байгаа нь үнэт цаасны компаниуд үйл ажиллагаагаа тэлэх боломжийг хязгаарлаж байна.

2019 оны жилийн эцсийн байдлаар Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлд Үнэт цаасны арилжаа эрхлэх 2, төлбөр тооцооны 1, төвлөрсөн хадгаламжийн 1 байгууллага, хөрөнгө оруулалтын менежментийн 24 компани, 17 хувийн хөрөнгө оруулалтын сан, 3 кастодиан банк, 54 үнэт цаасны компани, мөн үнэт цаасны зах зээлд үйлчилгээ үзүүлэх 59 аудитын, 23 үнэлгээний, хуулийн зөвлөгөө үзүүлэх 32 компани тус тус үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд Хороонд бүртгэлтэй нийт 307 хувьцаат компани байна.

Зураг . ҮЦК-уудын тоо, хөрөнгийн хэмжээ /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Түүнчлэн зах зээл дээр мэргэжлийн хөрөнгө оруулагчид дутагдаж байгаагаас хувьцаа болон компанийн бондын зах зээлд урт хугацаат хөрөнгө оруулалт орж ирэх, үнэт цаас гаргагч компаниудад урт хугацаат санхүүжилт татах боломж хязгаарлагдмал байна. Иймд цаашид хөрөнгийн зах зээл дээр хөрөнгө оруулалтын сан, хувийн тэтгэврийн сан зэрэг урт хугацаат хөрөнгө оруулагчдыг дэмжих зохицуулалтын уян хатан орчныг бий болгох зайлшгүй шаардлагатай байна.

Хүснэгт-3: Зохицуулалттай этгээдийн тоо /2020/

№	Зохицуулалттай үйл ажиллагаа эрхлэгч	Оролцогчдын тоо
1	Үнэт цаасны арилжаа эрхлэх	2
2	Үнэт цаасны төлбөр тооцооны	1
3	Үнэт цаасны төвлөрсөн хадгаламжийн	1
4	Хөрөнгө оруулалтын менежментийн	23
5	Хөрөнгө оруулалтын сан (хувийн)	17
6	Кастодиан банк	3
7	Брокер	53
8	Дилер	36
9	Андеррайтер	19
10	Хөрөнгө оруулалтын зөвлөх	16
11	Хөдөө аж ахуйн түүхий эдийн арилжаа эрхлэх	1
12	Хөдөө аж ахуйн түүхий эдийн брокер	8
13	Аудитын компани	59
14	Үнэлгээний компани	23
15	Хуулийн компани	32
16	Бүртгэлтэй хувьцаат компани	192

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Монголын хөрөнгийн бирж дээр 2005 оноос хойш 19 компани хувьцаагаа олон нийтэд санал болгож нийт 100 гаруй тэрбум төгрөгийн санхүүжилтийг татсан. Үүний Лэндмн, Мандал даатгал, Ард даатгал, Монгол шуудан зэрэг 10-аад компани 2015-2020 оны хооронд шинээр үнэт цаас гаргасан бөгөөд үнэт цаасны анхдагч зах зээлийн захиалга нь дунджаар 3 дахин их орж ирсэн нь хөрөнгө оруулагчдын эрэлт их байгааг харуулж байна. Гэвч хөрөнгө оруулагчдын зүгээс богино хугацаанд хувьцааны ханшийн зөрүүгээс ашиг хийх боломжийг хайж хөрөнгө оруулалт хийж байгаа нь аажимдаа хувьцааны үнэ унах эрсдэл үүсгэж байна.

4/ Үнэт цаасны арилжаа эрхлэгчдийн холбооноос 2019 онд хөрөнгийн зах зээлийн нийт оролцогчдын дунд явуулсан “Үнэт цаасны компанийн брокерын үйлчилгээний төлбөр, тулгамдаж буй асуудал” сэдэвт судалгааны нэгдсэн дүгнэлтээр Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлийн оролцогч байгууллагуудын хөрөнгө оруулагчдаас авдаг шимтгэл нь өндөр хөгжсөн орнуудтай харьцуулахад Монголын хөрөнгийн биржийн шимтгэл 99.3% өндөр, үнэт цаасны компанийн шимтгэл 82%

өндөр, зохицуулагч байгууллагын шимтгэл азийн орнуудтай харьцуулахад 0.039%, клирингийн үйлчилгээний шимтгэл 0.19-0.23%-иар тус тус өндөр байгаа нь тогтоогдсон.

Хүснэгт-4: Дэд бүтцийн байгууллагуудын арилжааны шимтгэл

	Нийт гүйлгээ / сая MNT /	Харилцагчдын брокерын компанид төлөх шимтгэл /хувиар/		Үүнээс:				СЗХ-ны зохицуулалтын шимтгэл * / хувь /
				АТТ /хувиар/		МХБ /хувиар/		
				Авах	Зарах	Авах	Зарах	
Хувьцаа	≤100.0	1.4~2.5	1.4~2.5	0.24	0.24	0.4	0.4	10
	100.0-1,000.0	1.4~2.5	1.4~2.5	0.24	0.24	0.38	0.38	
	1,000.0-10,000.0	1.4~2.5	1.4~2.5	0.24	0.24	0.3	0.3	
	10,000.0-30,000.0	1~2.5	1~2.5	0.24	0.24	0.2	0.2	
	≥30,000.0	1~2.5	1~2.5	0.24	0.24	0.15	0.15	
ЗГҮЦ (анхдагч)	-	0.048~0.05	0.048~0.05	0.00375	0.00175	0.00875	0.12	/ * СЗХ бүх оролцогчдоос зохицуулалтын үйлчилгээний хөлс авдаг /
ЗГҮЦ (хоёрдогч)	-	0.048~0.05	0.048~0.05	0.00375	-	0.00875	-	
Компанийн бонд (анхдагч)	-	0.1	0.1	0.0075	0.0075	0.0175	0.1575	
Компанийн бонд (хоёрдогч)	-	0.1	0.1	0.0075	-	0.0175	-	

Мөн хөрөнгийн зах зээлийн арилжаанд оролцоход үнэт цаасны данс болон мөнгөн хөрөнгийн данс нээлгэх үйл ажиллагаанаас хамаарч хамгийн багадаа 2-4 хоног зарцуулдаг, шат дамжлага ихтэй байгаа нь хөрөнгө оруулагчдыг энэ зах зээлд орж ирэхэд хамгийн төвөгтэй байдлыг үүсгэж байна. Эдгээр нөхцөл байдлыг үүсгэж буй шалтгаан нь үнэт цаасны компаниуд болон дэд бүтцийн байгууллагуудын үр ашиггүй техникийн болон программ хангамжийн системийн асуудал юм.

Техник технологи өндөр хөгжсөн өнөөгийн нийгэмд хөрөнгө оруулагчид шат дамжлага ихтэй, үр ашиггүй, зардал өндөртэй, цаг хугацаа их зарцуулсан, хэрэглэгчдэд хүндрэл учруулсан санхүүгийн үйлчилгээг хүртэхээс зайлсхийдэг болоод байна.

Цаашид хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн системд технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх замаар үнэт цаасны компаниудын үйл ажиллагааг үр ашигтай болгох, гар ажиллагааг багасгах, хөрөнгө оруулагчдын үнэт цаасны арилжаанд оролцох шат дамжлага болон зардлыг багасгах шаардлагатай байна. Иймд финтект суурилсан санхүүгийн үйлчилгээг үр ашигтай бөгөөд хэрэглэгчдэд ээлтэй болгох, зардал, цаг хугацаа хэмнэсэн технологийн дэвшлийг даруй нэвтрүүлэх, зохицуулалтын орчныг

уян хатан болгох, төрийн бодлогыг тодорхой болгох нь хөрөнгийн зах зээлийн хөгжлийг дэмжих чухал асуудлын нэг болоод байна.

Хөгжингүй орнуудад олон нийтээс цахим технологи ашиглан санхүүжилт татахтай холбогдсон харилцааг хамтын санхүүжилт /crowdfunding/-ийн хууль тогтоомжоор зохицуулж байгаа ба Монгол Улсад хувийн компаниудын олон нийт, иргэдээс санхүүжилт татаж байгаа хэлбэр нь дээрх хамтын санхүүжилтийн нэг төрөлд орж байгаа юм. Нөгөөтээгүүр хамтын санхүүжилт нь өндөр эрсдэлтэй санхүүгийн үйл ажиллагаанд хамаарч байгаа тул цахим технологийг ашиглан иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагаас хөрөнгө татан төвлөрүүлэх үйл ажиллагааг зохицуулах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох шаардлага тулгарч байна.

5/ Үнэт цаас гаргагч нь үнэт цаас гаргах бэлтгэл ажлыг хангахад дунджаар 6 сар, Санхүүгийн зохицуулах хороо болон Монголын хөрөнгийн бирж дээр үнэт цаасаа бүртгүүлж зөвшөөрөл авахад хуулийн хугацаагаар ажлын 20 хоног зарцуулах ёстой боловч нэмэлт материал бүрдүүлэлт, түүнийг хянах хугацааг оруулаад дахин 6 сар хүртэл хугацаа зарцуулдаг байна.

Ийнхүү үнэт цаасыг олон нийтэд санал болох явц нь нэг жил хүртэлх хугацаа шаардахаас гадна зохицуулагч байгууллага болон арилжаа эрхлэгч байгууллага хоорондын үйл ажиллагааны давхардал нь үнэт цаас гаргагч нарт бичиг баримт, холбогдох материал бүрдүүлэхэд хүндрэл болон цаг хугацааны хувьд тодорхойгүй байдлыг үүсгэж байна. Иймд хууль эрх зүйн орчинд үнэт цаасыг биржийн болон биржийн бус зах зээл дээр нээлттэй болон хаалттай хэлбэрээр гаргах, түүнийг бүртгэх үйл явцыг хялбаршуулах зохицуулалтыг тодорхой болгох шаардлага тулгарч байна.

6/ Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах чухал зохицуулалт нь мэдээллийн ил тод байдал, компанийн засаглалыг сайжруулах явдал юм. Гэвч одоо үйлчилж буй хууль, эрх зүйн орчны хүрээнд жижиг хувьцаа эзэмшигчид, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зохицуулалт сул байгаа нь хөрөнгө оруулагчид хөрөнгийн зах зээлийг сонгох итгэлгүй болоход нөлөөлдөг байна.

Монголын хөрөнгийн бирж ТӨХК-д 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар бүртгэлтэй 192 компани байгаа ч эдгээр компаниудын 30 хувь нь мэдээллийн ил тод байдал, Монголын хөрөнгийн биржээс шаардсан тайлагналт, компанийн засаглалын шаардлагыг хангаж ажилладаг, үлдсэн 70 гаруй хувь нь тус шаардлагыг хангаж ажилладаггүй байна.

Гэтэл гадаадын улс орнууд олон улсын хөрөнгийн зах зээл дээр хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зорилгоор бүртгэлтэй компаниудыг мэдээллээ тогтмол ил тод болгох, хөрөнгө оруулагчид мэдээлэл авах мэдээллийн нэгдсэн платформд байршуулахыг шаарддаг бөгөөд энэ дагуух хариуцлагыг мөн өндөржүүлсэн байдаг.

Иймд, зохицуулагч байгууллагын зүгээс цаашид үнэт цаасны зах зээлийн хяналт шалгалтыг эрсдэлд үндэслэн хийх, мэдээллийн ил тод байдлын хэрэгжилтийг үр ашигтай болгох, хөрөнгө оруулагчдыг хохироохгүй байлгах зохицуулалтыг бий болгох нь чухал байна. Тиймээс санхүүгийн зохицуулагч байгууллагуудад нэвтэрч буй технологид суурилсан эрсдэлийг удирдах, олон улсад нийтлэг хэрэглэгддэг “corporate action” буюу үнэт цаас гаргагчийн зүгээс компанийн бүх төрлийн үнэт цаас эзэмшигчдэд бодит өөрчлөлт бүхий нөлөө үзүүлэх үйл ажиллагаа, санхүүгийн байдлыг мэдээлэх зохицуулалтыг сайжруулах хэрэгтэй байна.

Түүнчлэн, зохицуулагч байгууллагын хүний нөөц, санхүүгийн хүчин чадал дутагдалтай байгаа нь хяналт шалгалтыг үр дүнтэй, шуурхай гүйцэтгэхэд эрсдэл учруулж байна. Тиймээс санхүүгийн зохицуулагч байгууллагуудад нэвтэрч буй технологид суурилсан эрсдэлийг удирдах, олон улсад нийтлэг хэрэглэгддэг “компанийн үйлдэл” -ийг мэдээлэх зохицуулалтыг сайжруулах нь зүйтэй байна.

ХОЁР. АСУУДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ ЗОРИЛГЫГ ТОДОРХОЙЛСОН БАЙДАЛ

Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуулийн зохицуулалт нь үнэт цаасыг нийтэд санал болгох, арилжих, бүртгэх, төлбөр, тооцоог гүйцэтгэх, хадгалах, бусад зохицуулалттай үйл ажиллагаа эрхлэгчийг зохицуулахад чиглэсэн боловч энэ нь хувьцааны зах зээлийн зохицуулалтад түлхүү анхаарч, хөрөнгийн зах зээлд хамаарах дараах чухал асуудлуудад тодорхой зохицуулалт байхгүй орхигдуулсан байна. Үүнд:

- санхүүгийн бусад хэрэгсэл болох компанийн өрийн хэрэгсэл буюу бондын зах зээлийн нээлттэй болон хаалттай зах зээлийн үйл ажиллагаа;
- үүсмэл зээлийн хэрэгслийн зах зээл;
- хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн төлбөрийн эсрэг нийлүүлэлт;
- дундын зуучлагч тооцооны байгууллага, клирингийн гишүүн, төлбөрийн баталгааны сан зэрэг арилжааны дараах дэд бүтцийн асуудлууд;
- мэдээллийн ил тод байдал, компанийн засаглал, хувьцаа эзэмшигчийн эрхийн хэрэгжилт зэрэг.

Иймд Аргачлалын 4-т заасны дагуу асуудлыг шийдвэрлэх зорилтыг дараах байдлаар тодорхойллоо.

Ерөнхий зорилт: Монгол Улсын эдийн засгийн хөгжлийг дэмжих зорилгоор хөрөнгийн зах зээлд шинэлэг технологийн дэвшлийг нэвтрүүлж, дэд бүтцийг олон улсын стандартад нийцүүлэх, шинэ бүтээгдэхүүн үйлчилгээг нэмэгдүүлэх, урт хугацаат мэргэжлийн хөрөнгө оруулагчдыг бий болгох, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зохистой хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх.

ГУРАВ. АСУУДЛЫГ ЗОХИЦУУЛАХ ХУВИЛБАРУУД, ТЭДГЭЭРИЙН ЭЭРЭГ, СӨРӨГ ТАЛЫГ ХАРЬЦУУЛСАН БАЙДАЛ

Хууль тогтоомжийн тухай хууль, Засгийн газрын 59 дүгээр тогтоолоор батлагдсан Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ шаардлагыг урьдчилан тандан судлах

аргачлалын дагуу асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой хувилбаруудыг тогтоож, Аргачлалын 5-д заасны дагуу зорилгод хүрэх байдал буюу “Хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийг олон улсын стандартад нийцүүлэх, зохицуулалтын орчныг уян хатан болгох, технологийн шинэчлэлийг нэвтрүүлэх замаар шинэлэг бүтээгдэхүүн үйлчилгээг нэмэгдүүлэх, урт хугацаат хөрөнгө оруулалтыг бий болгох, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зохистой хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх замаар эдийн засгийг хөгжлийг дэмжих” зорилгыг хангаж чадах эсэх, зардал, үр өгөөжийн харьцаа буюу хувилбарыг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой гарах зардал, үзүүлэх эерэг өөрчлөлтийг харьцуулан судалж дараах дүгнэлтийг гаргалаа.

3.1. Тэг хувилбар буюу шинээр зохицуулалт хийхээс татгалзах:

Энэ хувилбарын дагуу зах зээлийн харилцааг төрийн бодлоготой уялдуулах, зах зээлд оролцох үйл явцыг хялбаршуулах, зохицуулалт хяналтын тогтолцоог сайжруулах зэрэг бий болоод байгаа бэрхшээлүүд хэвээр үлдэж, зорилгод хүрэх боломжгүй юм. Тэг хувилбарын дагуу нэмэлт зардал, хөрөнгө гарах шаардлагагүй хэдий ч хөрөнгийн зах зээлд тулгамдаад буй одоогийн асуудлыг шийдвэрлэх боломжгүй.

3.2. Хэвлэл мэдээлэл болон бусад хэрэгслийг ашиглан олон нийтэд хандсан ухуулга, сурталчилгааны ажил өрнүүлэх:

Асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хуулийг олон нийтэд сурталчлан таниулах ажил өрнүүлэх нь зорилгыг хангах арга зам биш юм. Тус хуулийг олон нийтэд хэвлэл мэдээлэл болон бусад хэрэгслээр дамжуулан ухуулах нь асуудлыг шийдвэрлэх, зохицуулалт, хяналтын тогтолцоог сайжруулах, зах зээлд оролцох үйл явцыг хялбаршуулах боломжийг бүрдүүлэхгүй. Энэхүү хувилбарыг хэрэгжүүлэхэд зардал, хөрөнгө их шаардах бөгөөд хөрөнгийн зах зээлд тулгарах асуудлуудыг шийдвэрлэхэд үр дүн өгөхгүй гэж үзэж байна.

3.3. Зах зээлийн эдийн засгийн хэрэгслийг ашиглан төрөөс зохицуулах:

Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулан, зах зээлийн хөгжлийг дэмжихэд дан ганц төрийн оролцоо хангалтгүй тул энэхүү хувилбарыг хэрэгжүүлэх боломжгүй. Үүний зэрэгцээ төрөөс зохицуулах нь зардал, хөрөнгө ихээр шаардахаас гадна тулгарч байгаа бэрхшээлийг арилгахад нөлөөлж, сөрөг үр дагаврыг бууруулж чадахгүй болно.

3.4. Төрөөс санхүүгийн интервенц хийх:

Зах зээлийн харилцааг төрийн бодлоготой уялдуулах, зах зээлд оролцох үйл явцыг хялбаршуулах зэрэг асуудлууд нь хөрөнгө, мөнгө, санхүүгийн хүндрэл, дутагдлаас илүүтэйгээр хуулийн зохицуулалттай холбоотой бүтцийн шинжтэй асуудал тул энэ хувилбарыг хэрэгжүүлэн зорьж буй үр дүнд хүрэх боломжгүй юм. Төрийн зохицуулалт нэг удаагийн шинжтэй байх магадлалтай тул энэ нь урт хугацаанд хөрөнгийн зах зээлд үүссэн асуудлыг шийдвэрлэхэд төдийлөн ач холбогдолтой байж чадахгүй.

Төрөөс санхүүгийн интервенц хийх аргыг хэрэглэснээр зардал, хөрөнгө зарцуулах боловч зорилгод хүрэх боломжийг бүрдүүлж чадахгүй байна.

3.5. Төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлээр тодорхой чиг үүргийг гүйцэтгүүлэх

Хөрөнгийн зах зээл дээрх бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор хууль, эрх зүйн өөрчлөлт, хяналт шалгалтын тогтолцоог зөвхөн эрх бүхий байгууллагууд шинэчлэх, өөрчлөх эрхтэй бөгөөд төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлээр зах зээл дээрх технологи дээр суурилсан санхүүгийн хэрэгслүүдийг нэвтрүүлэх гэх мэт үйлчилгээнүүдийг нэвтрүүлж болох ч энэхүү хувилбар нь асуудлыг бүрэн шийдвэрлэж, зорилгод хүргэх боломжгүй.

3.6. Захиргааны шийдвэр гаргах:

Зохицуулагч байгууллагаас журам гаргах эрхтэй боловч тулгарч буй асуудлыг "Захиргааны шийдвэр" буюу Захиргааны ерөнхий хуульд заасан нэг удаагийн эсвэл олон удаагийн тохиолдлыг зохицуулах шинжтэй захиргааны акт, захиргааны хэм хэмжээний акт, захиргааны гэрээгээр бүрэн шийдвэрлэх боломжгүй. Мөн нөгөө талдаа үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд буй асуудлуудыг шийдвэрлэхэд нөлөө үзүүлж чадахгүй, хэм хэмжээний хувьд хүчин чадал доогуур акт байх болно, эсхүл хуулиас давсан зохицуулалт хийхэд хүргэнэ.

3.6. Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах:

Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулснаар хөрөнгийн зах зээлд оролцогч байгууллагуудын үйл ажиллагаанд шууд нөлөөлөх боломжтой, хамгийн үр дүнтэй хувилбар байх юм. Энэ хувилбарыг хэрэгжүүлэхэд тодорхой хэмжээний зардал гарах боловч асуудлыг үүсгэж буй гол шалтгаануудыг арилгаж Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд зохицуулалтгүй орхигдсон асуудлуудыг шийдвэрлэх, хуулийн хийдлийг нөхөх боломж бүрдэнэ.

Асуудлыг шийдвэрлэх хувилбарыг харьцуулж, тоймлон дараах хүснэгтэд үзүүлэв.

Хүснэгт 5. Хувилбарын харьцуулалт

Хувилбар		Зорилгод хүрэх байдал	Зардал, үр өгөөжийн харьцаа	Үр дүн
1	Тэг хувилбар	Зохицуулалт хийхийг шаардаж буй асуудлуудыг шийдвэрлэхгүй тул зорилгод хүрэх боломжгүй.	Нэмэлт зардал гарахгүй ч, сөрөг үр дагавар улам бүр нэмэгдэнэ.	Үр дүн сөрөг
2	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр ухуулга, сурталчилгаа хийх	Асуудлыг шийдвэрлэх боломж бүрдэхгүй тул зорилгод хүрэх боломжгүй.	Зардал их гарах ба асуудлыг үүсгэж байгаа гол шалтгааныг арилгахад нөлөөлж, сөрөг үр дагаврыг бууруулж чадахгүй.	Үр дүн сөрөг

3	Зах зээлийн эдийн засгийн хэрэгслүүдийг ашиглан төрөөс зохицуулалт хийх	Татварын хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр дэмжиж өгөх, төлбөр тооцооны эрсдэлээс сэргийлсэн төлбөрийн баталгааны санг байгуулах зэргээр төрөөс зохицуулалт хийж болох ч үүсээд буй нөхцөл байдлыг бүрэн шийдвэрлэж чадахгүй.	Тодорхой хэмжээний зардал гарна. Гэвч асуудлыг үүсгэж байгаа гол шалтгааныг арилгахад нөлөөлж, сөрөг үр дагаврыг бууруулж чадахгүй.	Дангаараа үр дүнд хүрэхгүй
4	Төрөөс санхүүгийн интервенц хийх	Энэ асуудал нь хөрөнгө, мөнгө, санхүүгийн хүндрэл, дутагдлаас илүүтэйгээр хуулийн зохицуулалттай холбоотой бүтцийн шинжтэй асуудал тул энэхүү хувилбарыг хэрэгжүүлэн зорьж буй үр дүнд хүрэх боломжгүй юм.	Зардал, хөрөнгө зарцуулах боловч асуудлын шалтгааныг арилгахад нөлөөлж, сөрөг үр дагаврыг бууруулж чадахгүй.	Үр дүнд хүрэхгүй
5	Захиргааны шийдвэр гаргах	Холбогдох хуулиар зохицуулж байгаа харилцааг захиргааны шийдвэрээр “өөрөөр зохицуулах” нь зорилгод хүрэх боломжийг олгохгүй ба үр дүнд төдийлөн ахиц гаргаж чадахгүй.	Асуудлыг үүсгэж байгаа шалтгааныг арилгахад цогцоор нөлөөлж, сөрөг үр дагаврыг бүрэн бууруулж чадахгүй.	Үр дүнд хүрэхгүй.
6	Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах	Асуудлыг шийдвэрлэж, зорилгод хүрэх боломжийг бүрдүүлнэ.	Зардал гарах боловч энэ нь хувилбар нь асуудлыг үүсгэж байгаа гол шалтгааныг арилгахад чухал нөлөө үзүүлнэ.	Үр дүнтэй

Зорилгод хүрэх байдал, эерэг болон сөрөг талын зардал, үр өгөөжийг хувилбар тус бүрээр харьцуулан үзэж, **“хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах”** хувилбар нь *“Хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийг олон улсын стандартад нийцүүлэх, зохицуулалтын орчныг уян хатан болгох, технологийн шинэчлэлийг нэвтрүүлэх замаар шинэлэг бүтээгдэхүүн үйлчилгээг нэмэгдүүлэх, урт хугацаат хөрөнгө оруулалтыг бий болгох, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зохистой хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх хэрэгцээ, шаардлага бий эсэхийг тогтоох”* зорилгыг хангаж чадах хамгийн сайн хувилбар болж байна гэж дүгнэлээ.

ДӨРӨВ. ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХУВИЛБАНУУДЫН ҮР НӨЛӨӨГ ТАНДАН СУДАЛСАН БАЙДАЛ

Хөрөнгийн зах зээлийн хөгжлийг дэмжих, үүсээд буй асуудлыг шийдвэрлэх, дутагдаж буй зохицуулалтыг бий болгож, хууль, эрх зүйн зөв, тогтвортой орчинг бий болгох зайлшгүй шаардлагатай гэж үзсэн бөгөөд үүний тулд **Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах зохицуулалтын хувилбар**ыг сонгосон болно.

Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбарыг сонгохтой холбогдуулан дараах хууль зүйн үндэслэлүүдийг дурдаж болохоор байна. Үүнд:

1. Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн зорилт 4.3-д “Олон улсын санхүүгийн зах зээлтэй холбогдсон олон тулгуурт хүртээмжтэй санхүүгийн системийг хөгжүүлнэ” гэж заасан. Энэхүү зорилтыг хөгжүүлэх I дүгээр шатанд (2021-2030 он) “Хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ өсөж, биржийн бус болон үүсмэл санхүүгийн зах зээл дээр хийгдэж байгаа арилжааны дүн өссөн байна”, II дугаар шатанд (2031-2040 он) “Томоохон хөрөнгийн зах зээл дээр дотоодын бүтээгдэхүүнийг чөлөөтэй арилжаалдаг болсон байна”, III дугаар шатанд (2041-2050 он) “Олон улсад өрсөлдөхүйц хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлж, зах зээлийн үнэлгээг нэмэгдүүлсэн байна” гэсэн үр дүнд хүрэхээр төлөвлөгдсөн байна.
2. Мөн Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 43-д “Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд, нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай” хуулийн төслийг боловсруулж, 2021 онд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхээр тусгасан.
3. Түүнчлэн, Засгийн газрын 2017 оны 299 дүгээр тогтоолоор баталсан “Санхүүгийн салбарыг 2025 он хүртэл хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр”-ийн хүрээнд авч хэрэгжүүлэх бодлогын зорилт, арга хэмжээний зорилго 2.1-д “Хөрөнгийн зах зээлийн бодлого, зохицуулалтын орчныг шинэчилж, зохицуулагч байгууллагын зохицуулалт, хяналтын чадавхыг сайжруулж, чиг үүргийн давхардлыг арилгана” гэж, мөн 2.1.1-д “Үнэт цаасны зах зээлийн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох чиглэлээр холбогдох хууль тогтоомжийг сайжруулах, шинэ эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох” арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр тус тус заасан нь уг хуулийн төслийг боловсруулах хууль зүйн үндэслэлийг бүрдүүлж байна.

Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай нийцсэн байх бөгөөд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.5.1-д заасныг үндэслэн Хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн төрөл хэлбэрээр боловсруулна.

Аргачлалын 6-д заасны дагуу сонгосон хувилбарын үр нөлөөг Аргачлалд заасны дагуу ерөнхий асуултуудад хариулах замаар дүгнэлтийг нэгтгэн гаргалаа.

4.1.Хүний эрхэд үзүүлэх үр нөлөө

Сонгосон хувилбарын хүрээнд тайлангийн 1.1-д заасан “Үнэт цаасны зах зээлийн харилцааг төрийн бодлоготой уялдуулах, зах зээлд оролцох үйл явцыг хялбаршуулах, зохицуулалт, хяналтын тогтолцоог сайжруулах” асуудлыг шийдвэрлэхээр зорьж буй бөгөөд дээрх асуудлууд нь зах зээлд оролцогч хуулийн этгээдэд хамаарах тусгай зөвшөөрөл, эрх зүйн зохицуулалтыг хөндөх тул хувь хүн, хөрөнгө оруулагчийн хүний эрхэд шууд нөлөө үзүүлэхгүй гэж үзэж байна. Иймд тулгамдаж буй асуудлыг цогцоор нь шийдвэрлэхийн тулд хуулиар зохицуулах нь эерэг нөлөөтэй байна.

4.2.Эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөө

Үнэт цаасны зах зээлд оролцох үйл явцыг хялбаршуулснаар урт хугацаат хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх, түүгээр дамжуулж хувийн хэвшил бизнесээ өргөтгөх, эргээд эдийн засгийн өсөлтийг урт хугацаанд хадгалах, улсын төсөвт татварын орлогыг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой юм. Мөн хууль, эрх зүйн орчин сайжирснаар хөрөнгийн зах зээл дэх дотоод болон гадаадын хөрөнгө оруулагч нарын сонирхол нэмэгдэх, улмаар гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх, санхүүгийн зах зээл дээрх мөнгөн урсгал сайжрах зэрэг эдийн засагт олон талын эерэг өөрчлөлтүүдийг үзүүлнэ.

4.3.Нийгэмд үзүүлэх үр нөлөө

Хуулийн төсөл боловсруулах хувилбар нь үнэт цаасны зах зээлийг дэмжиж, зах зээлийн харилцааг төрийн бодлоготой уялдуулах нь эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлнэ. Өөрөөр хэлбэл бизнесийн байгууллагуудад шинэ төрлийн урт хугацаат санхүүжилтийн эх үүсвэр татах сувгууд бий болж, өртөг нь багасаж, цөөн төрлийн салбараас хамаарах эдийн засгийн хамаарал буурч, эдийн засгийн төрөлжилт нэмэгдэж, ажлын байр, цаашлаад хүн амын орлого өсөх байдлаар нийгэмд эерэг нөлөө үзүүлэх ач холбогдолтой.

4.4.Байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө

Хувилбарын энэхүү зохицуулалтын үед байгаль орчинд ямар нэгэн шууд болон шууд бус сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй бөгөөд ногоон санхүүжилтийн хөтөлбөрийг үнэт цаасны зах зээлийн бодлогын хүрээнд авч үзэж байна. Цаашид зах зээл хөгжсөнөөр ногоон бонд гаргах хэлбэрээр байгаль орчинд ээлтэй, эко төсөл хөтөлбөрийг санхүүжүүлэх бүрэн боломжтой бөгөөд энэ нь байгаль орчинд нөлөөлөх нэгэн шууд бус эерэг нөлөөлөл болох юм.

4.5. Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, бусад хуультай нийцэж байгаа эсэх

Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хууль тогтоомжийг аливаа хэлбэрээр зөрчөөгүй болно.

Хүний эрх, эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөөг шалгуур асуултын дагуу тандсан байдлыг Хавсралтаар харуулав. /Хавсралт-1/.

ТАВ. ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХУВИЛБАРУУДЫГ ХАРЬЦУУЛСАН ДҮГНЭЛТ

Аргачлалын 7-д зааснаар хувилбарын эерэг болон сөрөг талуудыг

- Зорилгод хүрэх байдал;
- Зардал, үр өгөөжийн харьцаа;
- Хүний эрх, эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө;
- Хууль тогтоомжтой нийцэж буй эсэх;
- Гарч болох сөрөг үр дагавар, түүнийг арилгах хувилбар байгаа эсэх гэсэн шалгуураар дахин нягтлан үзэж дараах дүгнэлтийг хийлээ.

Үнэт цаасны зах зээлийн харилцааг төрийн бодлоготой уялдуулах, зах зээлд оролцох үйл явцыг хялбаршуулах, зохицуулалт, хяналтын тогтолцоог сайжруулах, энэ тайланд тодорхойлсон асуудлыг шийдвэрлэх, өнөөгийн тулгамдаад байгаа сөрөг үр дагаврыг бууруулах зэрэг асуудлыг цогцоор нь шийдвэрлэхийн тулд хувилбар 6 буюу хууль батлан хэрэгжүүлснээр зорилтыг хангах боломж хамгийн өндөр гэж дүгнэлээ.

ЗУРГАА. ОЛОН УЛСЫН БОЛОН БУСАД УЛСЫН ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТТАЙ ХАРЬЦУУЛСАН БАЙДАЛ

Дэлхийн улс орнуудын үнэт цаасны зах зээлийн хууль, эрх зүйн зохицуулалт нь тухайн улсынхаа эрх зүйн тогтолцоо, санхүүгийн салбарын бүтэц, түүний хөгжлийн түвшнээс хамааран өөр өөрийн гэсэн онцлогтой байдаг.

Гэсэн хэдий ч дэлхийд хөгжлөөрөө тэргүүлэх улс орнуудын туршлага, тэдгээрийн хууль, эрх зүйн орчин, өөрчлөлт, шинэчлэлийг даган дуурайх хандлага түгээмэл ба салбар бүрийн хувьд олон улсын байгууллагууд хамтран, нэгдсэн нэг зарчим, стандарт гарган дагаж мөрдөх бодлого баримтлах болсон.

Хөрөнгийн зах зээлийн хувьд гишүүн орнууд Үнэт цаасны хороодын олон улсын байгууллага (International Organization of Securities Organization - IOSCO) болон Олон улсын төлбөр тооцооны банк (Bank for International Settlement-BIS)-аас тусдаа болон хамтран гаргасан санхүүгийн зах зээлийн ерөнхий зарчим болон дэд бүтцийн олон улсын стандартуудыг хэрэгжүүлэх, дагаж мөрдөх байдлаар хууль эрх зүйн орчиндоо тусгадаг байна.

Үнэт цаасны хороодын олон улсын байгууллага нь 1983 онд дэлхийн үнэт цаас болон фьючерсийн зах зээлийг зохицуулах, үнэт цаасны салбар дахь олон улсын стандартыг тогтоох, зохицуулалтын стандартын хоорондын уялдаа холбоог нэгтгэн хөгжүүлэх, хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор байгуулагдсан. Нийт 100 гаруй орны үнэт цаасны зохицуулагч байгууллагуудын гишүүнчлэлтэй, дэлхийн үнэт цаасны зах зээлийн 95 хувийг зохицуулдаг бөгөөд Санхүүгийн зохицуулах хороо тус байгууллагын гишүүнээр 2014 онд А жагсаалтын гишүүн орноор элссэн байна.

Энэ хүрээнд одоо мөрдөгдөж байгаа Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуулийг 2013 онд батлах үед Үнэт цаасны хороодын олон улсын байгууллагаас гаргасан үнэт

цаасны зах зээлийн зохицуулалтын олон улсын зарчмыг тусгасан. Гэсэн хэдий ч дэд бүтцийн төлбөр тооцооны олон улсын зарчмуудыг хуульд нарийвчлан тусгаагүй байна.

Түүнчлэн манай улс 2018 онд Азийн бондын зах зээлийг хөгжүүлэх, хил дамнасан гүйлгээ, зах зээлийн дэд бүтцийг бий болгох, улмаар эдгээр улсуудын зах зээлд чөлөөтэй оролцох боломжийг нэмэгдүүлж, бүс нутгийн стандартыг бий болгох зорилгоор ASEAN + 3 Сангийн сайд нарын “Азийн бондын зах зээлийн санаачилга (ABMI-Asian Bond Market Initiative)” үйл ажиллагааны санаачилгад гишүүн бус ажиглагчаар элссэн.

Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулах хүрээнд IOSCO болон “Азийн бондын зах зээлийн санаачилга (ABMI-Asian Bond Market Initiative)” -ын багаас бэлтгэн гаргасан олон улсын стандартуудыг зах зээлд нэвтрүүлэх хүрээнд судлан ажилласан.

Түүнчлэн, Дэлхийн банк, Европын сэргээн босголт хөгжлийн банк, Олон Улсын Валютын сан, Япон Улсын олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага, Азийн хөгжлийн банк, Номура судалгааны институт зэргээс гаргасан Хөрөнгийн зах зээлийн бодлого, судалгааны материал, харьцуулсан судалгаа, уулзалт, хурлуудаар тавигдсан илтгэл, Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлийн үнэлэлт, түүний дагуу өгч байсан зөвлөгөөг судалж, зөвшилцсөний үндсэнд хуулийн төслийг боловсруулна.

Тус зах зээл нь өөрийн гэсэн онцлогтой тул эрх зүйн тогтолцоог үл харгалзан хөгжлийн чиг хандлага тодорхойлогч улс орнууд болох Америкийн нэгдсэн улс, Япон Улс, Бүгд Найрамдах Солонгос Улс, Оросын Холбооны Улс, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс болон зарим европын улсуудын хууль, эрх зүй, зохицуулалтын орчныг үнэт цаасыг олон нийтэд анх удаа санал болгох үйл ажиллагаанд Зохицуулагч байгууллага болон хөрөнгийн биржүүд, өөрийгөө зохицуулах байгууллагуудын гүйцэтгэх үүрэг, хүлээх хариуцлага, үйл явцыг мөн судаллаа.

Дээрх судалгааг зах зээлийн үйл ажиллагаанд оролцогч этгээдүүдээс ирүүлсэн санал болон бодит байдал, практикт тулгарч буй асуудлуудыг шийдвэрлэх зорилгоор хэд хэдэн бүлэгт хуваан гүйцэтгэсэн.

ДОЛОО. ЗӨВЛӨМЖ

Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ шаардлага байгаа эсэхийг тандан судалж, хөрөнгийн зах зээлийг төрийн бодлоготой уялдуулах, санхүүгийн салбарыг тэнцвэртэйгээр хөгжүүлэх, зах зээлд урт хугацаат хөрөнгийн эх үүсвэрийг бий болгох, санхүүжилтийн зардал, шат дамжлагыг бууруулах, зохицуулалт хяналтын тогтолцоог сайжруулах хүрээнд дараах асуудлуудыг дор дурдсан байдлаар шийдвэрлэх нь зүйтэй гэж үзэж байна. Үүнд:

1. Хөрөнгийн зах зээлд шинэ бүтээгдэхүүн үйлчилгээг нэвтрүүлэх, түүний эрх зүйн орчныг бий болгох зорилгоор Үнэт цаасны зах зээлийн зохицуулалтын хүрээг

- өргөтгөж, биржийн болон биржийн бус зах зээлийг ялгаатайгаар тодорхойлох, түүнтэй холбогдсон харилцааг нэмж зохицуулах;
2. Мэргэжлийн, урт хугацаат хөрөнгө оруулагчдыг хөрөнгийн зах зээл дээр бий болгох, тогтвортой ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор хамтын болон хувийн хөрөнгө оруулалтын сангийн зохицуулалтыг ялгаатай тогтоох, хувийн хөрөнгө оруулалтын сангийн үйл ажиллагааг илүү дэмжсэн зохицуулалтыг бүрдүүлэх;
 3. Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээл дээр дэд бүтцийн олон улсын төлбөрийн эсрэг нийлүүлэлтийн зарчмыг нэвтрүүлэх, төлбөрийн чадваргүйдлийн эрсдэлийг удирдах зорилгоор зах зээл дээр шинээр бий болох клирингийн гишүүн, төлбөрийн баталгааны сан, төлбөр тооцоог эцэслэхтэй холбоотой зохицуулалтуудыг тусгах;
 4. Хөрөнгийн зах зээл дээр технологийн дэвшилд суурилсан бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг нэвтрүүлэх, энэ хүрээнд зохицуулалтын туршилтын орчин үүсгэх эрх зүйн орчныг нээлттэй болгохтой уялдуулан зохицуулагч байгууллагын эрхийг хуулийн хүрээнд нэмэгдүүлэх.
 5. Хөрөнгийн зах зээл дэх өөрийгөө зохицуулах байгууллагуудын төрлийг ялган тэдгээрийн эрх, үүргийн хүрээг тодорхой болгон тогтоох замаар зах зээл дээрх төрийн зохицуулагч байгууллага болон өөрийгөө зохицуулах байгууллага хооронд үүсэж буй чиг үүргийн давхардлыг арилгах;
 6. Хувьцаат компаниудын мэдээллийн ил тод байдал, компанийн засаглалыг сайжруулах, хувьцаа эзэмшигчдийн эрхийг эдлүүлэх, жижиг хувьцаа эзэмшигчдийн эрх ашгийг хамгаалах зорилгоор зохицуулалтын дүрэм журмыг нэгтгэх, хариуцлагыг өндөржүүлэхтэй холбоотой зохицуулалтыг нэмж тусгах.

ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХУВИЛБАРЫН ХҮНИЙ ЭРХ, НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСАГ, БАЙГАЛЬ ОРЧИНД ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ

ХҮНИЙ ЭРХЭД ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ (Хүснэгт 1)

Үзүүлэх үр нөлөө:	Холбогдох асуултууд	Хариулт		Тайлбар
1. Хүний эрхийн суурь зарчмуудад нийцэж буй эсэх	1.1. Ялгаварлан гадуурхахгүй ба тэгш байх			
	1.1.1.Ялгаварлан гадуурхахыг хориглох эсэх	Тийм	Үгүй	Хөрөнгийн зах зээлийн харилцаанд тэгш, шударга байх зарчмыг баримтлан хуульчилна.
	1.1.2.Ялгаварлан гадуурхсан буюу аль нэг бүлэгт давуу байдал үүсгэх эсэх	Тийм	Үгүй	Хүний эрхийн суурь зарчмуудыг хөндөхгүй, ялгаварлан гадуурхах, эсхүл аль нэг бүлэгт давуу байдал олгох нөхцөл үүсгэхгүй.
	1.1.3.Энэ нь тодорхой бүлгийн эмзэг байдлыг дээрдүүлэхийн тулд авч буй түр тусгай арга хэмжээ мөн бол олон улсын болон үндэсний хүний эрхийн хэм хэмжээнд нийцэж буй эсэх	Тийм	Үгүй	Олон улсын болон үндэсний хүний эрхийн хэм хэмжээнд бүрэн нийцнэ.
	1.2. Оролцоог хангах			
	1.2.1.Зохицуулалтын хувилбарыг сонгохдоо оролцоог хангасан эсэх, ялангуяа эмзэг бүлэг, цөөнхийн оролцох боломжийг бүрдүүлсэн эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалтын хувилбарыг сонгохдоо иргэд, аж ахуйн нэгжийг үнэт цаасны арилжаанд оролцох, санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, зардлыг багасгах, цаг хугацаа хэмнэх боломжоор хангах хувилбарыг сонгосон.
	1.2.2.Ялангуяа зохицуулалтыг бий болгосноор эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж буй, эсхүл хөндөгдөж болзошгүй иргэдийг тодорхойлсон эсэх	Тийм	Үгүй	Бүлгүүдийг тусгайлан тодорхойлж, тэдэнд үзүүлэх үр нөлөөг тооцсон.
	1.3. Хууль дээдлэх зарчим ба сайн засаглал хариуцлага			

	1.3.1.Зохицуулалтыг бий болгосноор хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хангах, хамгаалах явцад ахиц дэвшил гарах эсэх	Тийм	Үгүй	Зах зээлийн ил тод, шудрага байдал, компанийн засаглал, мэдээллийн ил тод байдал сайжирснаар хөрөнгө оруулагчийн эрхийг хамгаалах, тэгш шударга байх зарчимд дэвшил гарна.
	1.3.2.Зохицуулалтын хувилбар нь хүний эрхийн Монгол Улсын олон улсын гэрээ, НҮБ-ын хүний эрхийн механизмаас тухайн асуудлаар өгсөн зөвлөмжид нийцэж байгаа эсэх	Тийм	Үгүй	Бүрэн нийцнэ.
	1.3.3.Хүний эрхийг зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагыг тусгах эсэх	Тийм	Үгүй	Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагын асуудал нь холбогдох хууль тогтоомжоор зохицуулагдана.
2. Хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт агуулсан эсэх	2.1. Зохицуулалт нь хүний эрхийг хязгаарлах бол энэ нь хууль ёсны зорилгод нийцсэн эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалт нь үнэт цаас худалдах, худалдан авах хөрөнгө оруулагчийн хүсэлтэд тулгуурласан харилцаан дээр явагдах тул хүний эрхийг хязгаарлахгүй.
	2.2. Хязгаарлалт тогтоох нь зайлшгүй эсэх	Тийм	Үгүй	Зах зээлд оролцогч нь хуулийг санаатайгаар зөрчиж, хөрөнгө оруулагчийг эд хөрөнгийн хохирол учруулах, төлөх ёстой төлбөрийг төлөхгүй зугтах, зайлсхийж байгаа тохиолдолд хэрэглэгдэнэ.
3. Эрх агуулагч	3.1. Зохицуулалтын хувилбарт хамаарах бүлгүүд буюу эрх агуулагчдыг тодорхойлсон эсэх	Тийм	Үгүй	-Дотоод болон гадаадын иргэн, хуулийн этгээдүүд -Зах зээлийн мэргэжлийн оролцогчид болох брокер, дилер, андеррайтер, арилжаа эрхлэгч байгууллага, төлбөр, тооцооны байгууллага, төлбөр гүйцэтгэгч банк, үнэт цаасны

				хадгаламжийн байгууллага
	3.2. Эрх агуулагчдыг эмзэг байдлаар нь ялгаж тодорхойлсон эсэх	Тийм	Үгүй	Ялгаварлал байхгүй.
	3.3. Зохицуулалтын хувилбар нь энэхүү эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, тэдний эмзэг байдлыг дээрдүүлэхэд чиглэсэн эсэх	Тийм	Үгүй	Хөрөнгийн хэмжээ болон тодорхой шалгуурт үндэслэсэн ялгаатай зохицуулалтыг хийж байгаа ч зах зээлд оролцогчдын бүгдийн эрхийг хамгаалсан болон дээшлүүлсэн.
	3.4. Эрх агуулагчдын, ялангуяа эмзэг бүлгийн ялгаатай хэрэгцээг тооцсон мэдрэмжтэй зохицуулалтыг тусгах эсэх /хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэстний цөөнх, хэлний цөөнх, гагцхүү эдгээрээр хязгаарлахгүй/	Тийм	Үгүй	Ялгаварлал байхгүй.
Үүрэг хүлээгч	4.1. Үүрэг хүлээгчдийг тодорхойлсон эсэх	Тийм	Үгүй	-Дотоод болон гадаадын иргэн, хуулийн этгээдүүд -Зах зээлийн мэргэжлийн оролцогчид болох брокер, дилер, андеррайтер, арилжаа эрхлэгч байгууллага, төлбөр, тооцооны байгууллага, төлбөр гүйцэтгэгч банк, үнэт цаасны хадгаламжийн байгууллага
4. Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд нийцүүлсэн эсэх	5.1. Жендэрийн үзэл баримтлалыг тусгасан эсэх	Тийм	Үгүй	Хөндөж буй асуудал нь жендэрийн асуудлыг хөндөхгүй нийтэд тэгш эрх, боломжийг бүрдүүлсэн.
	5.2. Эрэгтэй, эмэгтэй хүний тэгш эрх, тэгш боломж, тэгш хандлагын баталгааг бүрдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Зах зээлд оролцогчдыг хүйсээр үл ялгаварласан.

ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ

(Хүснэгт 2)

Үзүүлэх нөлөө:	Үр	Холбогдох асуултууд	Хариулт		Тайлбар
1.Дэлхийн зах зээл дээр өрсөлдөх чадвар	1.1.Дотоодын аж ахуйн нэгж болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж хоорондын өрсөлдөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх		Тийм	Үгүй	Өрсөлдөөнд нөлөө үзүүлэхгүй. Олон улсын хөрөнгийн зах зээлийн нийтлэг зарчмын дагуу зах зээлд оролцоно.
	1.2.Хил дамнасан хөрөнгө оруулалтын шилжилт хөдөлгөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх (эдийн засгийн байршил өөрчлөгдөхийг оролцуулан)		Тийм	Үгүй	Монголд орж ирэх хөрөнгө оруулалтын урсгалыг нэмэгдүүлэх зорилготой зохицуулалтуудыг дэмжсэн.
	1.3.Дэлхийн зах зээл дээрх таагүй нөлөөллийг Монголын зах зээлд орж ирэхээс хамгаалахад нөлөөлж чадах эсэх		Тийм	Үгүй	Дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг дэмжих, төгрөгийн өрийн хэрэгслийн зах зээлийн хөгжлийг дэмжих замаар дотоодын эдийн засаг гадны нөлөөллөөс авах эрсдэлийг багасгахыг зорьсон.
2.Дотоодын зах зээлийн өрсөлдөх чадвар болон тогтвортой байдал	2.1.Хэрэглэгчдийн шийдвэр гаргах боломжийг бууруулах эсэх		Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	2.2.Хязгаарлагдмал өрсөлдөөний улмаас үнийн хөөрөгдлийг бий болгох эсэх		Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	2.3.Зах зээлд шинээр орж ирж байгаа аж ахуйн нэгжид бэрхшээл, хүндрэл бий болгох эсэх		Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	2.4.Зах зээлд шинээр монополыг бий болгох эсэх		Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
3.Аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэлийн болон захиргааны зардал	3.1.Зохицуулалтын хувилбарыг хэрэгжүүлснээр аж ахуйн нэгжид шинээр зардал үүсэх эсэх		Тийм	Үгүй	
	3.2.Санхүүжилтийн эх үүсвэр олж авахад нөлөө үзүүлэх эсэх		Тийм	Үгүй	Зах зээлд мэргэжлийн хөрөнгө оруулагч бий болгох, энэ дагуу зохицуулалтыг уян хатан болгосноор аж ахуйн

				нэгжүүдийн хувьд санхүүжилтийн урт хугацаат зардал багатай эх үүсвэр татахад чухал ач холбогдолтой.
	3.3.Зах зээлээс тодорхой бараа бүтээгдэхүүнийг худалдан авахад хүргэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	3.4.Бараа бүтээгдэхүүний борлуулалтад ямар нэг хязгаарлалт, эсхүл хориг тавих эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	3.5.Аж ахуйн нэгжийг үйл ажиллагаагаа зогсооход хүргэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
4.Мэдээлэх үүргийн улмаас үүсч байгаа захиргааны зардлын ачаалал	4.1.Хуулийн этгээдэд захиргааны шинж чанартай нэмэлт зардал (Тухайлбал, мэдээлэх, тайлан гаргах г.м) бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Хуулийн дагуу хөрөнгө оруулагчдад тухай бүр санхүүгийн болон үйл ажиллагааны тайлан гаргах үүрэг хүлээх боловч ингэснээр компанийн захиргааны зардлыг нэмэгдүүлэхгүй.
5.Өмчлөх эрх	5.1.Өмчлөх эрхийг (үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгө, эдийн бус баялаг зэргийг) хөндсөн зохицуулалт бий болох эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалт нь үнэт цаас худалдах, худалдан авах үндсэн харилцаан дээр явагдах учир төлбөрийн үүргээ биелүүлээгүй этгээдэд зохих журмын дагуу төлбөрийн үүргийг гүйцэтгэнэ. Хэрэв эс биелүүлэх буюу бусдад хохирол учруулбал хуулийн дагуу хянан шийдвэрлэнэ. Энэ нь хуулиар тогтоогдсон, хуулийн дагуу зайлшгүй төлөх төлбөрийн үүрэгтэй холбоотой шаардах эрхийг хэрэгжүүлэхэд чиглэх тул хүний өмчлөх эрхийг зөрчөөгүй болно.
	5.2.Өмчлөх эрх олж авах, шилжүүлэх болон хэрэгжүүлэхэд хязгаарлалт бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй

	5.3.Оюуны өмчийн (патент, барааны тэмдэг, зохиогчийн эрх зэрэг) эрхийг хөндсөн зохицуулалт бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
6.Инноваци болон судалгаа шинжилгээ	6.1.Судалгаа шинжилгээ, нээлт хийх, шинэ бүтээл гаргах асуудлыг дэмжих эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	6.2.Үйлдвэрлэлийн шинэ технологи болон шинэ бүтээгдэхүүн нэвтрүүлэх, дэлгэрүүлэхийг илүү хялбар болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
7.Хэрэглэгч болон гэр бүлийн төсөв	7.1.Хэрэглээний үнийн түвшинд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	7.2.Хэрэглэгчдийн хувьд дотоодын зах зээлийг ашиглах боломж олгох эсэх	Тийм	Үгүй	Санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлж, зардлыг багасгах тул хөрөнгө оруулагчид зах зээлд оролцох боломж улам нэмэгдэнэ.
	7.3.Хэрэглэгчдийн эрх ашигт нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	7.4.Хувь хүний/гэр бүлийн санхүүгийн байдалд (шууд буюу урт хугацааны туршид) нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Жижиг хувьцаа эзэмшигчийн эрх ашгийг хамгаалах зохицуулалтыг сайжруулах тул ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
8.Тодорхой бүс нутаг, салбарууд	8.1.Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байрыг шинээр бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	8.2.Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байр багасгах чиглэлээр нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	8.3.Жижиг, дунд үйлдвэр, эсхүл аль нэг салбарт нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Зах зээл дээрх санхүүжилтийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлж буй учир жижиг дунд үйлдвэр болон аль нэг салбар хөгжих боломж улам нэмэгдэнэ.
	9.1.Улсын төсөвт нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Эдийн засаг дахь хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх

9.Төрийн захиргааны байгууллага				тул түүгээр дамжин төсвийн орлого нэмэгдэнэ.
	9.2.Шинээр төрийн байгууллага байгуулах, эсхүл төрийн байгууллагад бүтцийн өөрчлөлт хийх шаардлага тавигдах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн өөрчлөлт гарахгүй
	9.3.Төрийн байгууллагад захиргааны шинэ чиг үүрэг бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Олон улсын хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн зарчмын дагуу Үнэт цаасны төвлөрсөн хадгаламжийн төв ХХК-д үнэт цаасны DvP буюу Төлбөрийн эсрэг нийлүүлэлт хэрэгжүүлэгч чиг үүргийг, Арилжааны төлбөр тооцоо ҮЦК ХХК-д Дундын төв тооцооны зохицуулагч байгууллагын чиг үүргүүдийг шинээр бий болгоно.
10.Макро эдийн засгийн хүрээнд	10.1.Эдийн засгийн өсөлт болон ажил эрхлэлтийн байдал нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Эерэг нөлөө үзүүлнэ. Хууль батлагдан гарснаар хөрөнгийн зах зээлд оролцох үйл явцыг хялбаршуулж, урт хугацаат хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх, улмаар хувийн хэвшил бизнесээ өргөтгөх, эдийн засгийн өсөлтийг тогтвортой хадгалах, улсын төсөвт татварын орлогыг нэмэгдүүлэх зэрэг эерэг үр дагавартай байх юм. Мөн хууль, эрх зүйн зохицуулалтын орчин сайжирснаар дотоод болон гадаадын хөрөнгө оруулагч нарын сонирхол нэмэгдэх, улмаар гадаадын шууд хөрөнгийн оруулалт нэмэгдэх, санхүүгийн зах зээл дээрх мөнгөн

				урсгал нэмэгдэх зэрэг эдийн засагт олон талын эерэг нөлөө үзүүлнэ.
	10.2.Хөрөнгө оруулалтын нөхцөлийг сайжруулах, зах зээлийн тогтвортой хөгжлийг дэмжих эсэх	Тийм	Үгүй	Дотоод болон гадаад хөрөнгө оруулалтын орчин сайжирч, эдийн засаг болон зах зээлийн тогтвортой байдлыг дэмжинэ.
	10.3.Инфляц нэмэгдэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
11.Олон улсын харилцаа	11.1.Монгол Улсын олон улсын гэрээтэй нийцэж байгаа эсэх	Тийм	Үгүй	Нийцэж байгаа.

НИЙГЭМД ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ

(Хүснэгт 3)

Үзүүлэх нөлөө:	Үр	Холбогдох асуултууд	Хариулт		Тайлбар
1.Ажил эрхлэлтийн байдал, хөдөлмөрийн зах зээл	1.1.Шинээр ажлын байр бий болох эсэх		Тийм	Үгүй	Зах зээл дэх хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж, хувийн хэвшилд бизнесээ өргөтгөх чухал боломжууд нээгдэж, ажлын байр нэмэгдэх нөлөөтэй.
	1.2.Шууд болон шууд бусаар ажлын байрны цомхотгол бий болгох эсэх		Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	1.3.Тодорхой ажил мэргэжлийн хүмүүс болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдэд нөлөө үзүүлэх эсэх		Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	1.4.Тодорхой насны хүмүүсийн ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөөлөх эсэх		Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
2.Ажлын стандарт, хөдөлмөрлөх эрх	2.1.Ажлын чанар, стандартад нөлөөлөх эсэх		Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	2.2.Ажилчдын эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдалд нөлөөлөх эсэх		Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	2.3.Ажилчдын эрх, үүрэгт шууд болон шууд бусаар нөлөөлөх эсэх		Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй

	2.4.Шинээр ажлын стандарт гаргах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	2.5.Ажлын байранд технологийн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон өөрчлөлт бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Мэдээлэл харилцан солилцох зорилгоор олон улсын стандартад нийцсэн тоног төхөөрөмжийг суурилуулна.
3.Нийгмийн тодорхой бүлгийг хамгаалах асуудал	3.1.Шууд болон шууд бусаар тэгш бус байдал үүсгэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	3.2.Тодорхой бүлэг болон хүмүүст сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх. Тухайлбал, эмзэг бүлэг, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ажилгүй иргэд, үндэстний цөөнхөд гэх мэт	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	3.3.Гадаадын иргэдэд илэрхий нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
4.Төрийн удирдлага, сайн засаглал, шүүх эрх мэдэл, хэвлэл мэдээлэл, ёс суртахуун	4.1.Засаглалын харилцаанд оролцогчдод нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	4.2.Төрийн байгууллагуудын үүрэг, үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Төрийн байгууллагууд хоорондоо мэдээлэл харилцан солилцох талаарх чиг үүргийг нэмэгдүүлнэ.
	4.3.Төрийн захиргааны албан хаагчдын эрх, үүрэг, харилцаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	4.4.Иргэдийн шүүхэд хандах, асуудлаа шийдвэрлүүлэх эрхэд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	4.5.Улс төрийн нам, төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
5.Нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал	5.1.Хувь хүн/нийт хүн амын дундаж наслалт, өвчлөлт, нас баралтын байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	5.2.Зохицуулалтын хувилбарын улмаас үүсэх дуу чимээ, агаар,	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй

	хөрсний чанарын өөрчлөлт хүн амын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх			
	5.3.Хүмүүсийн амьдралын хэв маяг (хооллолт, хөдөлгөөн, архи, тамхины хэрэглээ)-т нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
6.Нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэнд, боловсролын систем	6.1.Нийгмийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжид нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашиг хамгаалагдана.
	6.2.Ажилчдын боловсрол, шилжилт хөдөлгөөнд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	6.3.Иргэдийн боловсрол (төрийн болон хувийн хэвшлийн боловсролын байгууллага) олох, мэргэжил эзэмших, давтан сургалтад хамрагдахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	6.4.Нийгмийн болон эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	6.5.Их, дээд сургуулиудын үйл ажиллагаа, өөрийн удирдлагад нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
7.Гэмт хэрэг, нийгмийн аюулгүй байдал	7.1.Нийгмийн аюулгүй байдал, гэмт хэргийн нөхцөл байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	7.2.Хуулийг албадан хэрэгжүүлэхэд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	7.3.Гэмт хэргийн илрүүлэлтэд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	7.4.Гэмт хэргийн хохирогчид, гэрчийн эрхэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй

8.Соёл	8.1.Соёлын өвийг хамгаалахад нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	8.2.Хэл, соёлын ялгаатай байдал бий болгох эсэх, эсхүл уг ялгаатай байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	8.3.Иргэдийн түүх, соёлоо хамгаалах оролцоонд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй

БАЙГАЛЬ ОРЧИНД ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ
(Хүснэгт 4)

Үзүүлэх нөлөө:	Үр	Холбогдох асуултууд	Хариулт		Тайлбар
1.Агаар		1.1.Зохицуулалтын хувилбарын үр дүнд агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
		2.1.Тээврийн хэрэгслийн түлшний хэрэглээг нэмэгдүүлэх/бууруулах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
2.Зам тээвэр, түлш, эрчим хүч		2.2.Эрчим хүчний хэрэглээг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
		2.3.Эрчим хүчний үйлдвэрлэлд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
		2.4.Тээврийн хэрэгслийн агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
		3.1.Ан амьтны тоо хэмжээг бууруулах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
3.Ан амьтан, ургамлыг хамгаалах		3.2.Ховордсон болон нэн ховор амьтан, ургамалд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
		3.3.Ан амьтдын нүүдэл, суурьшилд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
		3.4.Тусгай хамгаалалттай газар нутагт сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй

4.Усны нөөц	4.1.Газрын дээрх ус болон гүний ус, цэвэр усны нөөцөд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	4.2.Усны бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	4.3.Ундны усны чанарт нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
5.Хөрсний бохирдол	5.1.Хөрсний бохирдолтод нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	5.2.Хөрсийг эвдэх, ашиглагдсан талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
6.Газрын ашиглалт	6.1.Ашиглагдаагүй байсан газрыг ашиглах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	6.2.Газрын зориулалтыг өөрчлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	6.3.Экологийн зориулалтаар хамгаалагдсан газрын зориулалтыг өөрчлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
7.Нөхөн сэргээгдэх/ нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялаг	7.1.Нөхөн сэргээгдэх байгалийн баялгийг өөрөө нөхөн сэргээгдэх чадавхыг нь алдагдуулахгүйгээр зохистой ашиглах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй
	7.2.Нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялгийн ашиглалт нэмэгдэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй